

**ПРОМИСЛОВА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК  
ПІСЛЯКРИЗОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ  
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

*аналітична доповідь*

КИЇВ - 2012



*Промислова політика як чинник післякризового відновлення економіки України. – К.:НІСД, 2012. – 41 с.*

**Автори:**

*Собкевич О. В., к. е. н., с. н. с.*

*Савенко В. Г., к. е. н.*

*Сухоруков А. І., д. е. н., проф., засл. економіст України*

*Шевченко А. В.*

*Белашов Є. В.*

*Воробйов С. Л., к. т. н.*

*Крупельницька Т. П.*

*За редакцією к. е. н., с. н. с., засл. економіста України Я. А. Жаліла*

*При повному або частковому відтворенні матеріалів  
даної публікації посилання на видання обов'язкове.  
© Національний інститут стратегічних досліджень, 2012.*

## Вступ

Володіючи потужним інтелектуальним і технологічним потенціалом у промисловості, Україна має перспективи створення конкурентоспроможного промислового комплексу, здатного утвердити її як високотехнологічну державу.

На сьогодні в Україні склалась модель експортноорієнтованого адаптивного розвитку промисловості, яка характеризується переважанням слабкодиверсифікованого низькотехнологічного виробництва й спонукає країну пристосовуватись до потреб світового ринку в межах наявних внутрішніх можливостей та поточних конкурентних переваг. Ефективність такої моделі ставиться під сумнів надмірною прив'язкою до світової кон'юнктури та відсутністю механізмів протистояння негативним зовнішнім впливам<sup>1</sup>, що здатні порушити стійкість післякризового відновлення. Сучасні тенденції щодо розгортання фінансово-боргової кризи у країнах Європи вже негативно позначились на кон'юктурі світового ринку і можуть призвести до скорочення попиту на основну експортну продукцію України.

На етапі активізації економічних реформ з метою прискорення післякризового відновлення промисловості та створення передумов для забезпечення довгострокового економічного зростання постає завдання формування сучасних механізмів промислової політики, які дозволять модернізувати структуру промисловості на засадах підвищення частки виробництва товарів із високою доданою вартістю, насамперед, високотехнологічних, нарощування їх експорту, розвитку внутрішнього ринку збуту, забезпечення припливу інвестицій у виробничий сектор економіки, налагодження виробництва продукції, здатної ефективно конкурувати з продукцією іноземного виробництва, підвищення енергоресурсної ефективності виробництв, утворення замкнених циклів виробництва<sup>2</sup>.

Завдання промислової політики в Україні має полягати у структурно-технологічній модернізації промислового комплексу та переході до вищих технологічних укладів. Промислова політика має стати дієвим інструментом економічних реформ та механізмом, що забезпечить післякризове відновлення на якісній основі, нарощування потенціалу промислового виробництва як основи економічного зростання у довгостроковому періоді.

---

<sup>1</sup> Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку / [Кіндзерський Ю. В., Якубовський М. М., Галиця І. О. Та ін.]; за ред. канд. екон. Наук Ю. В. Кіндзерського; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – С. 91.

<sup>2</sup> Модернізація України – наш стратегічний вибір. Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України. – Київ, 2011. – С. 123.

## РОЗДІЛ 1. ТЕНДЕНЦІЇ І ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ У ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

У 2011 р. промислове виробництво в Україні продовжило післякризове зростання, проте темпи його приросту уповільнились до 7,3 % проти 11,2 % у 2010 р. (рис.1)<sup>3</sup>.

Позитивну динаміку у 2011 р. забезпечували, в основному, експортно-орієнтовані галузі. Найбільше зростання зафіксовано у *машинобудуванні* (16,9 %), що зумовлено приростом виробництва транспортних засобів та устаткування (22,4 %), зокрема, виробництва автомобілів (21,5 %) і залізничного рухомого складу (28,0 %), *хімічній та нафтохімічній промисловості* (14,4 %), *металургійному виробництві* (8,5 %).

Проте, порівняно з 2010 р. зростання у цих галузях уповільнилось, насамперед у зв'язку з помірнішими темпами зростання зовнішнього попиту. Зокрема, будівельна та машинобудівна галузі в Європі (основні споживачі металургійної продукції) внаслідок подорожчання позикових коштів на тлі очікувань виникнення фінансової кризи в Євросоюзі поступово згортали ділову активність. Стимулюючим чинником зростання металургії в Україні був внутрішній ринок, розвиток якого визначався високим інвестиційним попитом.



Рис. 1. Динаміка промислового виробництва у 2010-2011 рр., відсотків

<sup>3</sup> За даними експрес випуску Державної служби статистики України № 11 від 17.01.2012 р. Підсумки роботи промисловості України за січень-грудень 2011 р. [електронний ресурс].- режим доступу [http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2012/01\\_12/11.zip](http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2012/01_12/11.zip)

У галузях промисловості, які у 2010 р. демонстрували найменші темпи зростання виробництва, у 2011 р. зафіксовано негативну динаміку: у харчовій промисловості відбулось падіння на 0,7 %, целюлозно-паперовому виробництві – на 1,7 %.

Значне падіння обсягів (на 8,5 %) у 2011 р. відбулось у виробництві коксу та продуктів нафтоперероблення внаслідок зменшення виробництва продуктів нафтоперероблення на 17,2 %.

У високотехнологічному секторі промисловості у 2011 р. спостерігалось уповільнення темпів зростання виробництва. Приріст обсягів виробництва електричного, електронного та оптичного устаткування становив 15,0 % проти зростання на 24,2 % у 2010 р., медичної техніки та вимірювальних засобів – 5,1 % (проти 25,8 %). Скоротилось виробництво електродвигунів, генераторів та трансформаторів на 23,1 % порівняно зі зростанням на 21,0 % у 2010 р. У фармацевтичній галузі відбулось зростання виробництва на 2,5 % (проти зростання на рівні 34,8 % у 2010 р.).

**Основними чинниками посткризового економічного зростання у 2011 р. були наступні.**

**1. Сприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура стимулювала зростання виробництва та експорту української промислової продукції.** Зростання світових цін на сталь (загальносвітовий індекс сталі становив у грудні 2010 р. 184,5 пункту, у грудні 2011 р. – 195,0 пунктів) створювало позитивні умови для українських виробників металургійної продукції, на продовольчі ресурси (загальносвітовий індекс цін на продовольчі ресурси ФАО у 2010 р. становив 185 пунктів, а у 2011 р. – 228 пунктів) - збільшило попит на добрива, сприяючи нарощуванню виробництва у хімічній та нафтохімічній промисловості.

Забезпечення післякризового економічного зростання переважно за рахунок експортоорієнтованих галузей промисловості в умовах низької диверсифікації виробництва та ринків збуту продукції створює загрози посткризовому відновленню економіки України. Зокрема, суттєвим ризиком є фінансово-боргові проблеми країн Єврозони, які можуть звузити попит з боку країн ЄС на українську експортну продукцію.

**2. Активізація інвестиційних процесів** в економіці, якій сприяло, зокрема, покращення фінансових результатів діяльності промислових підприємств (частка підприємств, які отримали прибутки, у загальній кількості промислових підприємств, у січні-листопаді 2010 р. становила 55,0 %, у січні-листопаді 2011 р. – 58,6 %). Пожвавлення інвестування дозволило підвищити ефективність використання державних і приватних інвестиційних ресурсів, сприяло розвитку виробництва та поступовому виходу промислових підприємств з кризи.

**3. Зростання споживчого попиту населення,** зумовлене підвищенням доходів населення (за III кв. 2011 р. доходи населення зросли на 19,2 %, проти III кв. 2010 р.) та високими темпами відновлення кредитування домогосподарств (за 2011 р. кредити у гривні, надані домогосподарствам, зросли на 34,2 %).

**4. Відновлення будівельних робіт,** обсяг яких за січень-грудень 2011 р. зріс на 11,1 %, зумовлене вагомим чином спорудженням об'єктів до Євро – 2012. Проте, значна кількість будівель знаходяться на консервації: на початок 2011 р. призупинено або законсервовано будівництво 1066 промислових будівель та складів та 413 комплексних промислових споруд з віддаленими строками окупності інвестицій. Проблемами розвитку будівництва є невизначеність ситуації із замовленнями на будівельні роботи, уповільнення створення будівельного заділу на майбутнє, відсутність у українських будівельних організацій мобільної бази, яка дозволяла б їм виконувати масштабні замовлення за межами країни і маневрувати під час кризи.

Тенденції розвитку промисловості свідчать про започаткування переходу до стадії економічного зростання і відновлення промислового потенціалу. Проте комплексною

проблемою є недостатня конкурентоспроможність промисловості<sup>4</sup>, що визнано однією з основних загроз національній безпеці держави<sup>5</sup>.

### **Викликами посткризовому розвитку промисловості є наступні.**

**1. Повільне вдосконалення відтворювальних пропорцій у промисловості**, що негативно позначається на можливостях забезпечення зростання промислового виробництва та його ефективності, не сприяє удосконаленню пропорцій створення валової доданої вартості (ВДВ) по секторах промисловості. Так, зміни ВДВ по секторах промисловості, які відбулись протягом 2003 – 2011 рр., свідчать про випереджаюче зростання частки добувної промисловості у створенні ВДВ, що з 14,9 % у 2003 р. зросла за підсумками 2010 р. до 23,9 %, а у I півр. 2011 р. становила 26,3 %, тоді як частка переробної промисловості скоротилась з 68,2 % у 2003 р. до 62,7 % у 2010 р. та у I півр. 2011 р. становила 59,3 %. Частка виробництва електроенергії, газу та води також зазнала скорочення з 16,9 % у 2003 р. до 13,4 % у 2010 р., та в I півр. 2011 р. становила 14,4 %.

**2. Закріплення залежності економіки України від зовнішньої кон'юнктури одночасно з низькою адаптацією до нових викликів і суспільних потреб**, що спричиняє поглиблення зовнішньоторговельних дисбалансів, посилює чутливість до цінних коливань і кризових явищ на світових ринках, поглиблює структурні деформації економіки, закріплюючи за Україною роль постачальника сировини і напівфабрикатів, створює загрози макроекономічній стабільності країни у цілому.

Експорт товарів з України майже наполовину складається з низькотехнологічної та сировинної продукції: у структурі товарного експорту у січні – листопаді 2011 р. частка чорних металів становила 27,2 %, мінеральних продуктів – 15,1 %, продукції хімічної промисловості – 7,8 %.

**3. Низька частка наукоємних галузей з виробництва продукції поглибленої переробки та кінцевого споживання.** Так, частка високотехнологічних виробництв, які містяться у хімічній та нафтохімічній галузі і машинобудуванні, у загальних обсягах реалізованої продукції за 2004-2011 рр. залишається незначною: у 2004 р. вона була на рівні 4,1 %, у 2010 р. - 3,4 %, за 11 міс 2011 р. – 3,2 %.

**4. Недостатнє використання можливостей вітчизняного виробництва високотехнологічної продукції для задоволення потреб внутрішнього ринку.** Україна задовольняє попит на високотехнологічні товари в основному за рахунок імпорту, частка цього сегменту у структурі загального імпорту товарів в Україну за 2003-2011 р. становила в середньому 4,9 % (рис. 2). За 2003 -2008 рр. імпорт високотехнологічних товарів зріс з 981,6 млн дол. США до 3656 млн дол. США, середньорічні темпи зростання становили 29 %. Імпорт високотехнологічних товарів в Україну у січні-листопаді 2011 р. становив 3427,1 млн дол. США і був більшим за аналогічний показник січня-листопада 2010 р. на 19,3 %.

---

<sup>4</sup> Україна залишається аутсайдером світового рейтингу загальної конкурентоспроможності. За оцінкою "World Competitiveness Yearbook" Україна з 46 місця у 2007 р. спустилась до 57 місця в 2011 р. в щорічному рейтингу конкурентоспроможності країн світу. Україна залишилася позаду таких країн як Естонія (33 місце), Польща (34 місце), Казахстан (36 місце), Литва (45 місце), РФ (49 місце).

<sup>5</sup> Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» від 12.02.2007 № 105

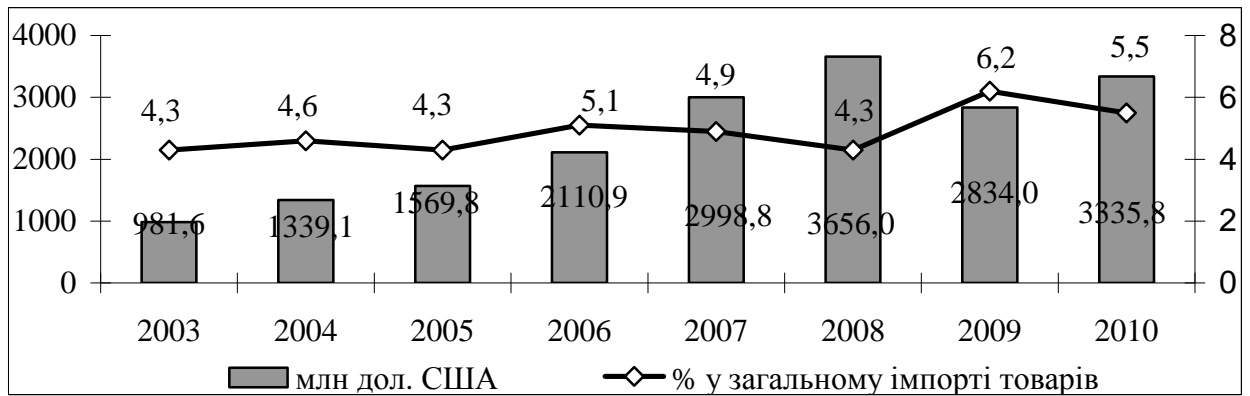


Рис. 2. Динаміка імпорту високотехнологічних товарів в Україну

Посткризове відновлення економіки України значною мірою пов'язане з розбудовою внутрішнього ринку, переорієнтацією експортно-орієнтованих підприємств на задоволення внутрішніх потреб, розвитком виробництв, які не задіяні в міжнародній торгівлі. Потенціал імпортозаміщення міститься у транспортному, сільськогосподарському машинобудуванні, авіаційній промисловості, про що свідчить зростання у січні-листопаді 2011 р. проти аналогічного періоду 2010 р. експорту літальних апаратів у 2,4 разу, залізничних локомотивів – на 65,1 %, засобів наземного транспорту, крім залізничного – на 19,9 %, електричних машин – на 26,7 %, приладів і апаратів оптичних – на 11,9 %.

**5. Відсутність диверсифікованих організаційних форм виробництва** не дозволяє налагодити міжгалузеву кооперацію як основу створення замкнених циклів виробництва, внутрішньогалузевої зв'язки для всебічної реалізації виробничого потенціалу галузей, заважає розширенню ринків реалізації промислової продукції, зменшує можливості регіонального та галузевого розвитку промисловості.

Найбільш здатними до інвестування структурами є вертикальні та горизонтальні корпорації. Корпоратизація державних підприємств в Україні здійснювалася як етап приватизації. Внаслідок помилок в організації приватизаційних процесів були зруйновані окремі територіально-виробничі та виробничо-технологічні комплекси, коопераційні зв'язки між підприємствами тощо, звузилися можливості акумулювання інвестицій. Подрібнення структур в процесі приватизації призвело до того, що серед передбачених законодавством організаційних форм господарювання на 01.01.11 р. товариства з обмеженою відповідальністю і приватні підприємства становили разом 74,4 %, акціонерні товариства - 5,3 %. Водночас, саме великі підприємства забезпечують найбільший обсяг капітальних інвестицій, концентрацію науково-технічного та виробничого потенціалу промисловості, що дозволяє їм вживати більш радикальні та ризикові заходи щодо оновлення виробництва, розширення номенклатури промислової продукції та поліпшення її споживчих якостей.

Реальна корпоратизація може сприяти концентрації капіталів різних розмірів та реалізації масштабних інвестиційних проектів, налагодженню коопераційно-виробничих зв'язків в рамках галузевої та міжгалузевої територіальної співпраці. Одним із шляхів реалізації цих завдань має бути входження підприємств у кластери.

**Вищезазначені виклики посткризовому розвитку промисловості вагомим чином зумовлені невизначеністю пріоритетів промислової політики, недостатністю важливих для відновлення економіки проектів розвитку промисловості та механізмів їх реалізації,** що призводить до відтворення диспропорційної галузевої структури виробництва докризового періоду, недовикористання потенціалу окремих галузей промисловості, знижує ефективність зовнішньоторговельних відносин і негативно

позначається на конкурентоспроможності та інвестиційній привабливості промислового комплексу в цілому.

Промислова політика як частина державної загальноекономічної політики має формувати стратегію розвитку промислового комплексу України та його окремих складових, задаючи певний тип економічного устрою. Стратегічні засади промислової політики закладено у Державній програмі розвитку промисловості на 2003-2011 рр. (Програмі)<sup>6</sup>, спрямованій на створення конкурентоспроможного промислового комплексу, здатного в умовах глобалізації та зростання відкритості національної економіки розв'язувати основні завдання соціально-економічного розвитку та утвердження України як високотехнологічної держави. Проте, завдання Програми не виконані у повній мірі, а потенціал основних її положень виявився вичерпаним. Потрібна державна програма розвитку промисловості на середньостроковий період, де напрями державної підтримки були б визначені у загальному балансі державних, секторальних, корпоративних і регіональних інтересів та ресурсів.

Про невизначеність пріоритетів промислової політики свідчить і відсутність відповідної нормативно-правової бази: не розроблено ключовий для розвитку промисловості Закон «Про промисловість України», який би визначав поняття «промислове підприємство» і критерії віднесення підприємств до промислових, пріоритетні напрями розвитку промисловості, регламентував чітко розмежування повноважень щодо розроблення та реалізації державної промислової політики, сприяючи посиленню її ефективності.

Сьогодні очевидно, що для закріплення позитивної динаміки у промисловості і пришвидшення її структурної трансформації необхідний комплекс організаційно-економічних заходів, які мають послідовно реалізовуватись у таких сферах промислової політики як інвестиційна, інноваційна, формування ефективної структури економіки, реформування відносин власності. Важливим є вивчення і використання світового досвіду реалізації промислової політики (див. Додаток А), який свідчить, що модель промислової політики держави значною мірою залежить від рівня економічного розвитку країни, ефективного використання ринкових принципів господарювання, інтегрованості держави у світовий простір.

Ринкові реформи, не підкріплені відповідною промисловою політикою, спроможні спричинити не лише втрату країною її технологічних позицій на світовому ринку, але й розвиток таких негативних процесів, як значний спад виробництва, зростання безробіття та інше, що доводить доцільність перенесення промислової політики на перші рядки порядку денного економічних реформ<sup>7</sup>.

---

<sup>6</sup> Постанова КМУ від 28.07.2003 р. № 1174 «Про схвалення Державної програми розвитку промисловості на 2003-2011 роки»

<sup>7</sup> Федулова Л. Концептуальні засади державної регіональної промислової політики в умовах інноваційного розвитку // Стратегічні пріоритети. - № 1 (6). - 2008. - С. 113

## РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

### 2.1. Інвестиційні аспекти промислової політики

Потреба переходу до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки країни актуалізує питання ефективності інвестиційної політики у промисловості. Важливими напрямами її реалізації є стимулювання залучення інвестицій, удосконалення законодавства у сфері залучення інвестицій, розбудова системи державного інвестування, розвиток інвестиційного ринку, розвиток державно-приватного партнерства та вдосконалення організаційних форм господарювання на державних підприємствах. Втілення цих напрямків дозволить збільшити інвестиційні надходження у промисловість, що сприятиме модернізації виробничо-технологічної бази підприємств, підвищенню рентабельності виробничих процесів та забезпеченню зростання промислового виробництва.

Державна інвестиційна політика в промисловості має забезпечити вирішення наступних завдань: зростання ВВП; підвищення конкурентоспроможності економіки; соціокультурний розвиток; розвиток регіонів; охорона довкілля. Інвестиційна політика України має базуватися на таких принципах:

- дотримання норми інвестування по відношенню до ВВП;
- раціоналізація процесів переливання капіталу;
- «ланцюгова капіталізація» галузей національної економіки;
- забезпечення дисперсного розподілу інвестицій по регіонах;
- оптимальне розміщення і використання інвестицій у регіонах;
- поєднання інвестицій з інноваціями;
- забезпечення синергетичного ефекту інвестицій;
- комплексне використання інвестиційного потенціалу в межах кластерів та інших інвестиційно-орієнтованих форм підприємництва;
- пріоритетність інвестування соціальних та екологічних потреб і заходів щодо гуманізації науково-технічного прогресу;
- забезпечення інвестиційної безпеки<sup>8</sup>.

Інвестиційні процеси у промисловості характеризуються наступними тенденціями.

1. Протягом тривалих періодів не дотримувалася норма інвестування промисловості, встановлена Державною програмою розвитку промисловості на 2003-2011 рр. (передбачене щорічне зростання темпів інвестування у промисловість на рівні 12-13 %). Високі темпи інвестування вдалося утримати лише протягом 2003-2007 рр. (за винятком 2005 р., коли інвестування промисловості зросло на 4,1 %) - рис. 3. У 2008-2010 рр. відбулося значне їх скорочення, зумовлене негативним впливом на активність інвесторів світової фінансово-економічної кризи. У січні-вересні 2011 р. зростання інвестицій в основний капітал (ІОК) у промисловості порівняно з аналогічним періодом 2010 р. склало 29,9 %, що свідчить про подолання кризових тенденцій в інвестуванні

<sup>8</sup> Інвестування української економіки: Монографія / За ред. А. І. Сухорукова. – К.: Національний інститут проблем міжнародної безпеки, 2005. – 440 с. – С. 22

промислового виробництва. Проте, враховуючи низьку базу попередніх років, навіть такі темпи зростання ІОК є недостатніми для модернізації та технологічної перебудови у промисловості.

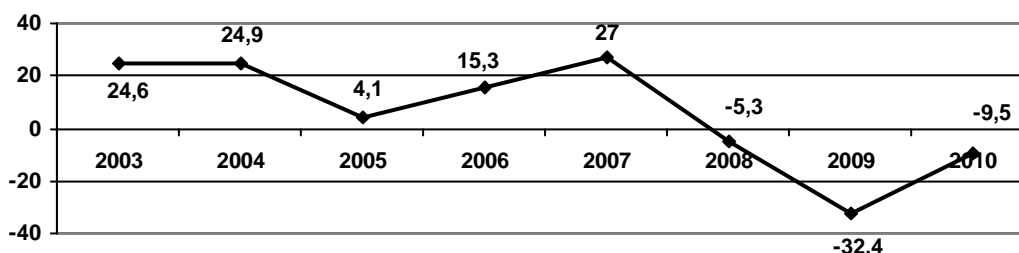


Рис. 3. Освоєно інвестицій в основний капітал у промисловості України у 2003 – 2010 рр., % до попереднього року\*

\* Джерело: Статистичний збірник Держкомстату “Капітальні інвестиції та будівельна діяльність” за 2002-2006 рр., статистичні бюлетені “Капітальні інвестиції в Україні” за 2007-2010 рр.

Недостатні темпи приросту ІОК у промисловості обумовлені, зокрема, неузгодженістю промислової, інвестиційної, податкової та бюджетної політики, невизначеністю джерел інвестування заходів, передбачених у державних програмах тощо. Зазначені проблеми негативно позначаються на інвестиційному кліматі держави, про що свідчить погіршення позицій України у рейтингу Світового банку “Ведення бізнесу – 2012”<sup>9</sup>, у якому Україна посіла 152 місце серед 183 країн, опустившись на 7 позицій порівняно з рейтингом попереднього року (145 місце серед 183 країн), тоді як у Програмі економічних реформ на 2010-2014 рр. було заплановано покращення рейтингу України до 102 місця у рейтингу Світового банку “Ведення бізнесу – 2012”<sup>10</sup>.

За даними Європейської Бізнес Асоціації, у IV кв. 2011 р. інвестиційний клімат в Україні знизився до 2,19 балів за 5-бальною шкалою, порівняно із 3,28 у IV кв. 2010 р. Підґрунтям для цього стали проблеми з оподаткуванням та з відшкодуванням ПДВ, непрозоре законодавство, високий рівень державного контролю над економікою, корупція та значні бюрократичні перешкоди, а також можливий вплив фінансово-боргових проблем країн Єврозони на українську економіку.

Знижується рівень інвестиційної безпеки України; індикатор інвестиційної безпеки, який розраховується як відношення ІОК до ВВП, є нижчим за граничне значення, встановлене на рівні 25 % (табл. 1).<sup>11</sup>

Таблиця 1

Показники інвестиційної безпеки України

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	9 міс. 2011
ВВП, млн грн.	441452	544153	720731	948056	913345	1094607	968000
Інвестиції в основний капітал, млн грн.	93096	125254	188486	233081	151777	171092	133382
Інвестиції в основний капітал у % до ВВП	21,1	23,0	26,2	24,6	16,6	15,6	13,8
Інвестиції в основний капітал промисловості, млн грн.	35031	44804	64341	76618	57658	58558	52912
Валова додана вартість, створена у промисловості	119971	150090	198368	247872	214358	266637	242717
Інвестиції в основний капітал	29,2	29,9	32,4	38,9	26,9	22,0	21,8

<sup>9</sup> <http://www.doingbusiness.org/~media/FDPKM/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB12-FullReport.pdf>

<sup>10</sup> <http://www.doingbusiness.org/~media/FDPKM/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB12-FullReport.pdf>

<sup>11</sup> Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / Національний інститут проблем міжнародної безпеки; За ред. А.І. Сухорукова. – К., 2003. – С. 15.

промисловості у % до ВДВ						
--------------------------	--	--	--	--	--	--

2. Держава не стала активним інвестором для забезпечення відтворювальних процесів у промисловості. Бюджетне фінансування ІОК у промисловість є обмеженим: у 2006-2010 рр. обсяги ІОК у промисловість за рахунок коштів Держбюджету скоротились майже вдвічі, їхня частка у загальному обсязі ІОК у промисловість зменшилась з 5,6 % у 2006 р. до 2,2 % у 2010 р (рис. 4). У січні-вересні 2011 р. за рахунок коштів Держбюджету профінансовано 1,3 % ІОК у промисловість.

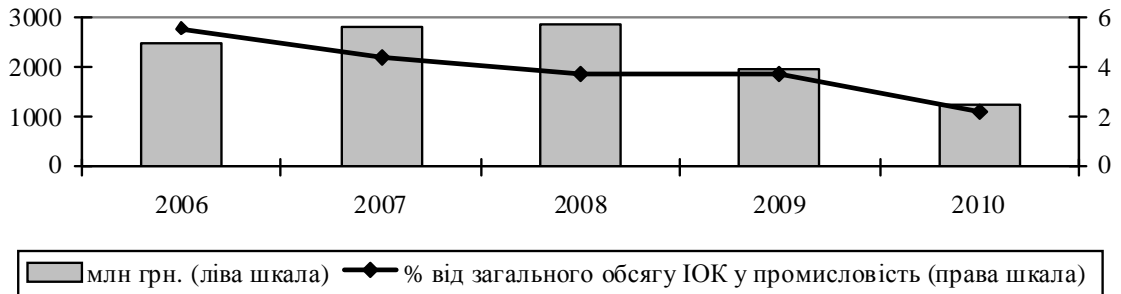


Рис. 4. Інвестиції в основний капітал у промисловості за рахунок Державного бюджету у 2006 – 2010 рр.\*

\*Джерело: Статистичні бюлетені Державної служби статистики “Капітальні інвестиції в Україні” за 2007-2010 рр.

Однією з цілей “Антикризової програми” 2010 р.<sup>12</sup> було повернення державі ролі потужного інвестора на пріоритетних напрямках розвитку економіки. Для реалізації цієї мети Міністерство економічного розвитку і торгівлі України ще у грудні 2010 р. мало розробити Програму державних капітальних інвестицій, проте досі це завдання не виконано.

3. Відсутні надійні гарантії захисту іноземних інвестицій та прав суб’єктів інвестиційної діяльності. Законодавством не врегульовані питання щодо механізмів захисту прав іноземних інвесторів. У Законі України “Про інвестиційну діяльність” від 18.09.1991 р. № 1560-ХІІ не визначені строки, джерела виплати компенсацій та відшкодувань збитків іноземним інвесторам, органи державної влади, які несуть відповідальність за компенсацію збитків, а також процедури припинення інвестиційної діяльності.

Низьким є рівень іноземного інвестування промисловості, за 2005-2010 рр. частка припливу ПІІ у промисловість у загальному обсязі припливу ПІІ скоротилась з 48,8 % до 31,4 % (рис. 5).

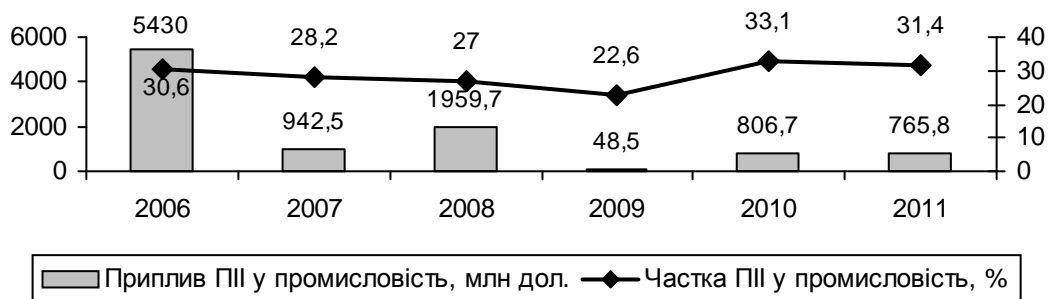


Рис. 5. Приплив ПІІ у промисловість (ліва шкала) та частка ПІІ у промисловість України (права шкала) (на початок року)\*

\*Джерело: Статистичний збірник Державної служби статистики “Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності”, 2011 р.

<sup>12</sup> Закон України “Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік”, режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2278-17>

Низький рівень захисту прав на інтелектуальну власність<sup>13</sup> призвів до того, що ПІІ так і не стали джерелом трансферу технологій в Україну<sup>14</sup>.

Політика сприяння залученню іноземних інвесторів в Україну має здійснюватись з урахуванням тенденцій на світових ринках капіталів. Ще у 2010 р. відбулись зміни у регіональному розподілі світових потоків ПІІ, які характеризувались збільшенням ролі країн, що розвиваються, та транзитивних економік у залученні ПІІ на фоні скорочення частки розвинутих країн. У 2010 р. обсяги припливу ПІІ до розвинутих країн скоротились на 6,9 % проти 2009 р, потоки ПІІ до країн, що розвиваються, зросли на 9,7 %, інвестування до країн СНД зросло на 5 %. Крім того, протягом 2010 р. спостерігалась зміна способів вкладання ПІІ. Основним способом здійснення ПІІ було реінвестування отриманих доходів, скоротилась частка інвестицій в акціонерний капітал. Це доводить, що для відновлення та стабілізації надходження ПІІ в державу необхідними є стабільне та сприятливе ділове середовище, закріплення позитивної динаміки посткризового відновлення та перехід до економічного зростання<sup>15</sup>.

Для залучення ПІІ уряди багатьох країн вживають заходи щодо лібералізації діяльності іноземних інвесторів та поліпшення інвестиційного клімату<sup>16</sup>. Не здійснюючи конкретних кроків для підвищення інвестиційної привабливості промисловості, Україна ризикує опинитися на узбіччі інвестиційних процесів.

*4. Не розроблено механізми стимулювання припливу інвестицій у пріоритетні проекти, що призводить до галузевих дисбалансів їх розподілу і спричиняє диспропорції у розвитку окремих видів промислової діяльності. Інвестування промисловості здійснюється переважно з метою отримання максимальних прибутків у мінімальні строки, що унеможлиблює довгостроковий розвиток і гальмує структурну перебудову промисловості.*

У 2006 – 2010 рр. частка ПІІ в металургійну галузь у загальному обсязі ПІІ в промисловість становила у середньому 45,8 %, у січні-вересні 2011 р. - 40,5 %. Високою також була частка ПІІ у харчову промисловість, яка у 2006-2010 рр. у середньому становила 17,6 %. Отже, переважна частина ПІІ у промисловість зосереджена у галузях, які не мають у своєму складі високотехнологічних та наукоємних виробництв, що свідчить про невиконання ПІІ в Україні ролі каталізатора високотехнологічного розвитку у промисловості й націленість іноземних інвесторів на швидке отримання прибутків.

Галузевий розподіл ІОК більш диверсифікований, але частка ІОК у високотехнологічні виробництва машинобудування і фармацевтики в середньому у 2006-2010 рр. становила 3,4 % всіх ІОК, освоєних у промисловості, у січні-вересні 2011 р. – 2,3 %.

У розробленому Міністерством економічного розвитку і торгівлі Проекті Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2012 р. зазначено, що ефективне використання промислово-технологічного потенціалу має бути забезпечене, серед іншого, шляхом підтримки розвитку базових високо- та середньотехнологічних виробництв. На сьогодні така підтримка за рахунок коштів Держбюджету є незначною: обсяги бюджетного фінансування на 2011 р. на реформування та розвиток підприємств машинобудівної галузі згідно з Державною програмою розвитку державних підприємств

<sup>13</sup> У рейтингу Глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму за показником “Захист інтелектуальної власності” Україна займає одні з найнижчих місць, зокрема, у 2009/2010 рр. - 108 місце (зі 133), у 2010/2011 рр. – 113 місце (зі 139), у 2011/2012 рр. – 117 місце (зі 142).

<sup>14</sup> У рейтингу Глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму за показником “Прямі іноземні інвестиції та трансфер технологій” Україна у 2009/2010 рр. займала 116 місце (зі 133), у 2010/2011 рр. – 124 місце (зі 139), у 2011/2012 рр. – 124 місце (зі 142).

<sup>15</sup> Global Investment Trend Monitor No. 5, April 2011 / Офіційний сайт UNCTAD [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.unctad.org/>

<sup>16</sup> Наприклад, в Індії з квітня 2011 р. скасовано спеціальні контрольні заходи для діяльності іноземних інвесторів в агропромисловому комплексі, у РФ розглядається законопроект про лібералізацію іноземних інвестицій у фінансовий сектор.

“Виробниче об’єднання Південний машинобудівний завод ім. О. М. Макарова” і “Конструкторське бюро “Південне” ім. М. К. Янгеля” заплановано у розмірі 3 млн грн. Дещо більшим є фінансування “Загальнодержавної програми створення військово-транспортного літака Ан-70 та його закупівлі за державним оборонним замовленням” – у 2010 р. на її реалізацію виділено 41 млн грн., у 2011 р. заплановано 229,6 млн грн. Фінансування ж заходів з реалізації “Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2010 р.” у 2009-2010 рр. становило близько 1,4 млрд грн., Програми “Українське вугілля” у 2009-2010 рр. - близько 13 млрд грн.

5. *Відсутність політики щодо регулювання розподілу інвестицій по регіонах* призводить до того, що інвестиції вкладаються у найбільш розвинені індустріальні регіони. На 01.10.2011 р. майже половина ІОК у промисловий сектор припадала на п’ять найбільш розвинених індустріальних регіонів – Дніпропетровську (13,2 %), Донецьку (14,2 %), Запорізьку (5,5 %), Луганську (5,4 %) та Полтавську (8 %) області. Значна частка ІОК надійшла до АПК (14,2 %). Натомість, на Тернопільську, Черкаську, Волинську та Чернівецьку області припадає найменше інвестицій – від 0,3 % до 1,2 %.

6. *Не використовується повною мірою потенціал банківської системи у кредитуванні промисловості:* частка кредитів у промисловість у загальному обсязі кредитів, наданих резидентам, станом на кінець жовтня 2011 р. становила 19 %<sup>17</sup>.

Світова фінансова криза у 2008 р. змусила уряди багатьох країн вжити заходи для відновлення кредитування банками реального сектору. Так, у Німеччині з листопада 2008 р. діє програма допомоги нефінансовому сектору, згідно з якою 21 тис підприємств отримали державні позики на загальну суму 40 млрд євро. Корейський державний Експортно-імпорتنний банк у листопаді 2010 р. розпочав програму допомоги 200 підприємствам-виробникам “зеленої” продукції у щорічному розмірі 20 млрд дол. США до 2020 р. У Японії триває програма “капітальних ін’єкцій”, згідно з якою уряд вже надав банкам 12 трлн ієн для фінансування малих та середніх підприємств. Уряд РФ у 2010 р. впровадив програму допомоги малому та середньому бізнесу, згідно з якою банкам-партнерам Російського банку розвитку було виділено 80 млрд руб. на гарантії малому бізнесу та 100 млрд руб. на позики виробничим та інноваційним підприємствам малого та середнього бізнесу.<sup>18</sup> Отже, світовий досвід свідчить про те, що в умовах, коли кредитування промислового сектору для банків залишається не вигідним через високі ризики, його відновлення можливе за умови заохочувальної політики держави.

Таким чином, інвестиційна політика у промисловості здійснюється без урахування принципів дотримання норми інвестування по відношенню до ВВП, забезпечення регулювання розподілу інвестицій по регіонах і галузях. Не визначено пріоритетні напрями освоєння інвестицій та механізми гарантування захисту іноземних інвестицій та прав суб’єктів інвестиційної діяльності. Недостатня увага до реінвестування прибутків в інноваційну діяльність призводить до порушення одного з найважливіших принципів інвестування, який полягає в поєднанні інвестицій та інновацій.

<sup>17</sup> Розраховано за даними статистичних бюлетенів НБУ за 2010-2011 рр.

<sup>18</sup> OECD and UNCTAD’s “Fifth Report on G 20 Investment Measures”, 24 May 2011, режим доступу: [http://www.unctad.org/en/docs/unctad\\_oecd2011d5\\_en.pdf](http://www.unctad.org/en/docs/unctad_oecd2011d5_en.pdf)

## 2.2. Інноваційна політика у промисловості

Реалізацію інноваційної моделі розвитку промисловості із зміцненням матеріально-технічної бази наукових установ, інституційним забезпеченням здійснення державної науково-технічної та інноваційної політики передбачено розділом II Державної програми розвитку промисловості на 2003-2011 рр. Проте це завдання залишилось декларативним; **аналіз інноваційної політики у промисловості свідчить про наступні її вади.**

1. *Нерегламентованість механізмів реалізації стратегічних напрямів інноваційної діяльності*, про що свідчить відсутність відповідного положення у Законі України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 р. № 3715-VI.

2. *Відсутність ефективної політики стимулювання інновацій на промислових підприємствах, що пригнічує інноваційний розвиток промисловості.* Загальносвітова практика свідчить, що для активізації інноваційної діяльності необхідною є ефективна державна політика стимулювання цих процесів на підприємствах, у т. ч. шляхом застосування податкових та митних механізмів.

Законом України “Про інноваційну діяльність” від 04.07.2002 р. № 40-IV було передбачено такі механізми як особливе оподаткування об’єктів інноваційної діяльності (сплата ПДВ, податку на прибуток суб’єктами інноваційної діяльності та земельного податку у розмірі 50 % діючої ставки оподаткування), застосування прискореної амортизації із 20-відсотковою ставкою для основних фондів групи 3, звільнення від сплати ввізного мита та ПДВ при ввезенні в Україну сировини, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів, які не виробляються в Україні, необхідних для виконання пріоритетного інноваційного проекту. Проте ці норми так і не було реалізовано через щорічне зупинення їх дії відповідними законами про Держбюджет України на 2003–2005 рр., а з 25.03.2005 р. ці статті законодавчого акту було виключено на підставі Закону № 2505-IV «Про внесення змін до Закону України “Про Державний бюджет України на 2005 р.” та деяких інших законодавчих актів України».

3. *Відсутність дієвих механізмів стимулювання впровадження інтелектуальних та науково-технічних ресурсів у виробничих процесах промислових підприємств.* Так, досі не виконано положення Указу Президента України від 11.07.06 р. “Про рішення РНБО України від 6.04.2006 р. “Про стан науково-технологічної сфери та заходи щодо забезпечення інноваційного розвитку України” стосовно подання до Верховної Ради України законопроекту “Про стимулювання інноваційної діяльності та виробництва високотехнологічної продукції в Україні”, що мав передбачити запровадження інвестиційно-інноваційного податкового кредиту і прискореної амортизації. Дані механізми стимулювання впровадження інновацій промисловими підприємствами також не враховано при прийнятті Податкового кодексу України від 02.12.2010 р. № 2755-VI.

4. *Нестабільність державного регулювання діяльності інноваційних структур, зокрема, технологічних парків, та щорічне погіршення умов їх діяльності.* Технопарки являють собою інтеграційні форми і структури вищої освіти, науки і підприємництва, які створюють, доводять до промислового зразка і ефективно реалізують на внутрішньому та світовому ринках інноваційну продукцію. Тому неефективна державна політика щодо регулювання діяльності цих структур негативно впливає на впровадження на підприємствах інновацій та реалізацію інноваційної продукції.

Аналіз розвитку та застосування правової бази регулювання діяльності технопарків в Україні показав недостатню увагу з боку держави до забезпечення їх ефективного функціонування та нестабільність правового поля регулювання їх діяльності. Так, Законом України “Про внесення змін до Закону України “Про Державний бюджет України на 2005 р.” та деяких інших законодавчих актів України” від 25.03.2005 р. № 2505-IV із Закону України “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків” від 16.07.1999 р. № 991-XIV виключено положення, які надавали спеціальний режим інноваційної діяльності технопаркам. Виключено, зокрема, ст. 4, яка визначала

особливості оподаткування технопарків та їх учасників, дочірніх та спільних підприємств, дозволяючи суми ПДВ та податку з прибутку, пов'язані з виконанням проектів технологічних парків, не перераховувати до Держбюджету, а зараховувати на спеціальні рахунки для проведення наукової та науково-технічної діяльності, розвитку власних науково-технологічних і дослідно-експериментальних баз. Виключено також ст. 6 Закону, яка звільняла від ввізного мита та ПДВ при ввезенні сировини, матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів, які не виробляються в Україні, або виробляються, але не відповідають технічним характеристикам та міжнародним стандартам, для використання при виконанні проектів технологічних парків. А також положення ч. 3 ст. 8 Закону стосовно гарантій держави щодо стабільності встановлених Законом спеціального режиму інвестиційної та інноваційної діяльності технопарків.

Внесенням змін до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 12.01.2006 р. № 3333-IV деякі пільги відновлено, зокрема звільнення від сплати податку на прибуток, одержаного при реалізації проектів технологічних парків, звільнення від ввізного мита нового устаткування, обладнання та комплектуючих, а також матеріалів, які не виробляються в Україні для використання під час реалізації проектів технологічних парків. У той же час, звільнення від податків імпорту нового устаткування, обладнання та комплектуючих, а також матеріалів не відновлено. Натомість введено норму щодо відстрочення податкових платежів по ПДВ при імпорті устаткування, обладнання та комплектуючих – на 720 календарних днів, при імпорті матеріалів – на 180.

Новою редакцією Закону про технопарки визначено форми державної фінансової підтримки діяльності технологічних парків та встановлено, що для фінансової підтримки технологічних парків запроваджується бюджетна програма підтримки діяльності технологічних парків, а порядок надання такої підтримки встановлює Кабінет Міністрів України. Проте на сьогодні вказаний порядок не прийнято.

Із внесенням змін Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України” від 02.12.2010 р. № 2756-VI скасовано всі заходи державного сприяння інноваційній діяльності технологічних парків шляхом цільового субсидювання, окрім звільнення від сплати ввізного мита при ввезенні в Україну для реалізації проектів технологічних парків нового устаткування, обладнання та комплектуючих, а також матеріалів, які не виробляються в Україні, та його зарахування на спеціальні рахунки технопарків, їх учасників та спільних підприємств.

**Відсутність ефективної інноваційної політики у промисловості призводить до наступних негативних наслідків.**

1. Інноваційна діяльність у промисловості здійснюється хаотично, на окремих підприємствах, які намагаються відповідати вимогам ринку для забезпечення конкурентоспроможності власної продукції. Зокрема, найвищу інноваційну активність демонструють експортноорієнтовані галузі промисловості, такі як машинобудування (в середньому за 2006 – 2010 рр. частка підприємств галузі, що займались інноваційною діяльністю, у загальній кількості промислових підприємств галузі становила 21,6 %), хімічна та нафтохімічна промисловість (20,4 %), металургія (13,9 %) та підприємства з виробництва коксу та нафтопродуктів (33,6 %).

2. Низькі обсяги фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств, які у 2010 р. зросли проти 2009 р. лише на 1,2 % та склали 8045,5 млн грн. Найбільш масштабне скорочення фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств за 2006 – 2010 рр. відбулось у 2009 р. і становило 33,7 % порівняно з 2008 р. Зменшення фінансування інноваційної діяльності підприємств промисловості відбулось за рахунок як власних коштів (на 28,8 % у 2009 р. проти 2008 р.), так і кредитних ресурсів (на 76,7 % у 2009 р. проти 2008 р.)<sup>19</sup>.

<sup>19</sup> За даними Державної служби статистики України: Статистичні збірники “Наукова та інноваційна діяльність в Україні” за 2005 – 2009 рр.

3. Неможливість концентрації фінансово-економічних та інтелектуальних ресурсів на перспективних напрямках інноваційного розвитку промисловості, що може призвести до диспропорцій в технологічній структурі промислового комплексу, коли розвинутими є не пріоритетні високотехнологічні галузі, а сировинні, які не забезпечуватимуть якісного економічного зростання, а також до зниження ефективності роботи інших галузей.

4. Зниження рівня інноваційності підприємств. Серед промислових підприємств, що реалізують інноваційну продукцію, більшість займається реалізацією продукції, яка є новою лише для підприємства. Так, у 2007 р. реалізацією інноваційної продукції, що є новою для ринку, займалось 420 промислових підприємств проти 743 господарюючих суб'єктів, які реалізовували продукцію, яка була новою лише для підприємства, у 2008 р. це співвідношення становило 322 та 792 підприємства, у 2009 р. – 288 та 816 підприємств, у 2010 р. – 270 та 812 підприємств.

5. Невідповідність створюваних в Україні інтелектуальних та науково-технічних продуктів потребам вітчизняної промисловості, що обумовлено дисбалансом розвитку секторів науки. Головною причиною таких диспропорцій є неефективна система розподілу фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок (НДДКР) за науковими секторами. Традиційно найбільший обсяг фінансування спрямовується на НДДКР академічного та галузевого секторів науки (середні частки яких у загальному фінансуванні НДДКР за 2006-2010 рр. становили 30,5 % та 55,2 % відповідно). Але, в умовах дефіциту власних фінансових ресурсів у підприємств та нерозвиненості фінансово-економічної складової національної інноваційної системи не менш важливою є фінансова підтримка НДДКР, що проводяться у заводському секторі, який займається безпосередньо створенням інтелектуальних та науково-технічних ресурсів, на які вже існує попит, що гарантує подальше їх використання у виробництві. Натомість на фінансування НДДКР, що здійснювались у заводському секторі, у 2006-2010 рр. у середньому припадало 8,1 % від загального обсягу фінансування НДДКР.

Через відсутність зв'язків між промисловістю та галузевим науковим сектором на тлі поглиблення розриву між промисловістю і сектором вищої освіти<sup>20</sup>, результати досліджень якої могли б знайти своє практичне використання у виробництві, подальший розвиток та використання результатів науково-дослідної бази промисловості вбачаються сумнівними.

6. Проблема матеріалізації інновацій, що полягає у неможливості здійснення промисловими підприємствами України достатніх витрат на впровадження інновацій у виробничі процеси та доведення їх до серійного виробництва внаслідок фінансової неспроможності, відсутності державної підтримки та недостатньої мотивації.

7. Закріплення наздоганяючої моделі інноваційного розвитку промисловості, що ґрунтується на суто споживацькому ставленні підприємств до придбаних, зокрема, з-за кордону, інтелектуальних продуктів та призводить до технологічної залежності України від розвинутих країн. Про це свідчать значний обсяг виплат та стабільно низька частка надходжень від розпорядження українськими підприємствами об'єктами інтелектуальної власності (ОІВ) за участю іноземних контрагентів (табл. 2).

Таблиця 2

Фінансові показники підприємств щодо обміну правами на ОІВ з іноземними партнерами у 2005 – 2009 рр., тис грн.

Показник	2005	2006	2007	2008	2009
Виплати	397163,7	554687,2	562366,6	618730,0	845190,7
Надходження	17366,9	32921,0	45877,0	22755,6	95823,1
Сальдо	-379796,8	-521766,2	-516489,6	-595974,4	-749367,6

<sup>20</sup> У рейтингу глобальної конкурентоспроможності за показником “Співпраця у дослідженнях між університетами та промисловістю” Україна у 2008/2009 рр. займала 49 місце, у 2009/2010 рр. – 64 місце, у 2010/2011 рр. – 72 місце, у 2011/2012 рр. – 70 місце.

8. Відсутність контролю за придбанням нових технологічних досягнень, що актуалізує проблему якості придбаних інновацій. Сьогодні в Україні відсутнє державне регулювання передачі технологій, створених приватними авторами (винахідниками), при здійсненні міжнародної торгівлі. Законом України “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” від 14.09.2006 р. № 143-V лише передбачено контроль з боку держави за придбанням технологій, на купівлю або використання яких виділяються державні кошти.

9. Нерозвиненість інноваційної інфраструктури, що перешкоджає створенню національної інноваційної системи України, яка б відповідала сучасним ринковим вимогам та давала б можливість налагодити завершений цикл інноваційної діяльності в промисловості – від створення інновацій до впровадження їх у виробництво.

10. Низький рівень технологічної готовності промислових підприємств в Україні, що є наслідком недоступності новітніх технологій для вітчизняних підприємств та полягає у недостатньому рівні сприйняття технологій підприємствами, зокрема, внаслідок використання застарілого обладнання у виробничих процесах. Так, за показником “Технологічна готовність” Україна згідно звітів Всесвітнього економічного форуму про Глобальну конкурентоспроможність займала 65 місце (зі 134) у 2008/2009 рр., 80 місце (зі 133) у 2009/2010 рр. та 83 місце (зі 139) у 2010/2011 рр. Негативна динаміка спостерігалась за такими показниками як “Сприйняття новітніх технологій підприємствами” (80, 97, 92 та 82 місця у 2008/2009 рр., 2009/2010 рр., 2010/2011 рр. та 2011/2012 рр. відповідно) та “Доступність новітніх технологій” (82, 90 та 96 місця у 2008/2009 рр., 2009/2010 рр., 2010/2011 рр. та 2011/2012 рр. відповідно).

11. Неefективний розподіл промисловими підприємствами фінансових ресурсів, що спрямовуються на інноваційну діяльність. Найбільша частка фінансових ресурсів, що вкладаються в інноваційну діяльність промислових підприємств, спрямовувалась на придбання машин та обладнання (62,9 % у середньому за 2006-2010 рр.), тоді як на власні дослідження і придбання нових технологій витрачалось значно менше коштів (у середньому за аналізований період 11,8 % та 2,5 % відповідно) (рис. 6).

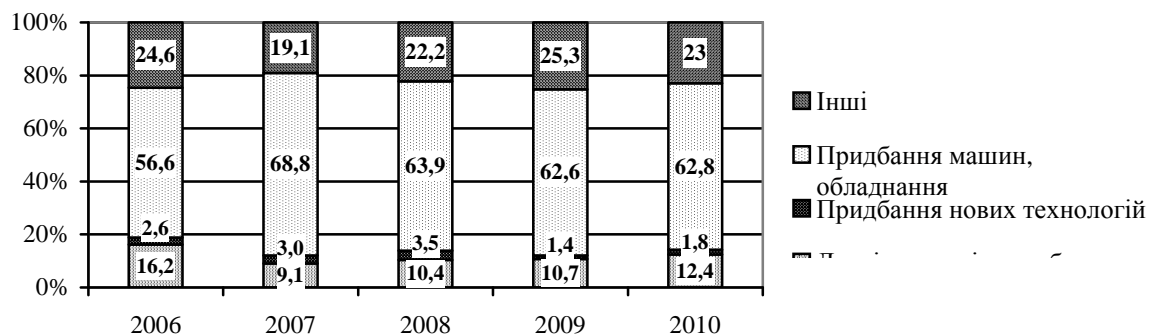


Рис. 6. Структура витрат за напрямками інноваційної діяльності промислових підприємств, % \*

\* Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України: Статистичні збірники “Наукова та інноваційна діяльність в Україні” за 2006 – 2010 рр.

### 2.3. Розвиток кластерів як механізм реалізації промислової політики

Одним з найефективніших механізмів реалізації промислової політики, який дозволяє поєднати науково-технологічний, інноваційний та виробничий потенціали промисловості, є об'єднання підприємств у промислові кластери. Формування кластерів у промисловості дозволить створювати новий клас виробничих систем, розвивати високотехнологічні і наукоємні виробництва, використовувати переваги спеціалізації компаній, створюючи значний синергетичний ефект в економіці.

**Переваги кластерної моделі для розвитку української промисловості полягають у наступному:**

- *значний синергетичний ефект*, що дозволить долучити до розвитку промислового сектору ресурси інших галузей економіки – освіти, науки, фінансового сектору, сільського господарства, оборонного комплексу, охорони здоров'я тощо завдяки участі цих секторів у кластерах;
- *розвиток малих та середніх підприємств у промисловості* завдяки розвитку системи аутсорсингу та субконтрактингу, що сприятиме поглибленню їх співробітництва з великими промисловими компаніями, поглибленню їх спеціалізації, розвитку нішового виробництва та розширенню доступу до фінансових ресурсів для розвитку;
- *розвиток інноваційних напрямів у промисловому виробництві* завдяки активізації співробітництва промислових підприємств з науково-дослідними організаціями, підвищенню інноваційної активності малих та середніх підприємств у кластерах. Завдяки т. з. “ефекту переливу” (spill-over) та більш тісному контакту зі споживачами та іншими компаніями виникають можливості створення та поширення нових ідей та технологій серед учасників кластеру та за його межі, що, у свою чергу, сприяє зростанню доданої вартості продукції та орієнтації виробництва на виготовлення високотехнологічної продукції кінцевого споживання;
- *розвиток інноваційного менеджменту у промисловості* завдяки впровадженню нової системи організації виробництва та співробітництва у межах кластеру, що дозволить підвищити якість та конкурентоспроможність продукції промисловості завдяки кращому розумінню потреб та вимог підприємств-постачальників та підприємств-споживачів до якості та технічних характеристик продукції та комплектуючих, сприятиме зниженню відсотку браку та значній економії часу.
- *підвищення інвестиційної привабливості регіонів та країни в цілому*, що зумовлено вищим рівнем довіри інвесторів до розвинутих мережевих структур, ніж до окремих дрібних компаній, а також гарантіями та пільгами інвесторам з боку держави у випадку участі останньої у кластерних ініціативах;
- *пришвидищення темпів створення та розвитку нового бізнесу*. Нові компанії мають можливість розвиватися у сприятливіших умовах через налагодженість зв'язків з партнерами всередині кластеру;
- *створення замкненого виробничого циклу та ланцюгу доданої вартості у межах країни* завдяки виявленню та створенню у межах кластера відсутніх у виробництві ланок, що сприяє розвитку імпортозаміщення.

Світовий досвід свідчить про перехід багатьох країн від галузевої до корпоративно-кластерної структури економіки, кластерної організації навчальної, наукової та виробничої діяльності, що забезпечує досягнення цілей промислової політики держави та комплексний підхід до вирішення проблем соціально-економічного розвитку. Прикладом застосування нових підходів у промисловій політиці є стратегія розвитку ЄС до 2020 р.<sup>21</sup>,

<sup>21</sup> Europe 2020: a European strategy for smart, sustainable and inclusive growth, режим доступу: [http://europa.eu/press\\_room/pdf/complet\\_en\\_barroso\\_\\_\\_007\\_-\\_europe\\_2020\\_-\\_en\\_version.pdf](http://europa.eu/press_room/pdf/complet_en_barroso___007_-_europe_2020_-_en_version.pdf)

у рамках якої застосування кластерної політики спрямоване на реалізацію двох ключових пріоритетів економічної політики:

- «промислова політика ери глобалізації» (метою є покращення бізнес-клімату, особливо для малих та середніх підприємств; підтримка розвитку міцної індустріальної бази, здатної до конкуренції на світовому рівні);
- «ресурсоефективна Європа» (метою є здійснення переходу до низьковуглецевої екологічно чистої економіки; підтримка використання відновлюваних джерел енергії, модернізація транспортного сектору тощо).

У Європі розроблено цілу низку документів, які регулюють кластерну політику. На основі проведеного у 2003 р. широкомасштабного дослідження кластерних ініціатив у країнах ОЕСР (Global Cluster Initiative Survey), профінансованого Шведським агентством інноваційних систем (VINNOVA), у 2003 р. було розроблено «Зелену книгу кластерних ініціатив» (The cluster initiative Green Book), у якій було узагальнено досвід провідних європейських країн у створенні та розвитку кластерів конкурентоспроможності. У 2004 р. було розроблено «Білу книгу кластерної політики» (The Cluster Policies White Book), у якій описано досвід здійснення кластерної політики та найважливіші виклики для її реалізації. На сьогодні метою Європи є побудова кластерів світового рівня, які посилять міжнародну економічну інтеграцію.

З точки зору формування кластерної політики у рамках промислової політики держави найбільш корисним для України є вивчення досвіду постсоціалістичних країн, які розпочали кластеризацію економіки після вступу до ЄС, та запровадили ефективні інструменти розвитку кластерів (див. Додаток Б).

Поширення світового досвіду створення кластерів в Україні відбувається завдяки міжнародній підтримці – Проекту ЄС “Підтримка сталого регіонального розвитку”, Координатору проектів ОБСЄ в Україні, Агентству США з міжнародного розвитку (USAID), в АРК – українсько-німецькому проекту “Сприяння економічному розвитку та зайнятості” за участі Німецького товариства технічного співробітництва в Україні, Представництву й проектам ПРООН в АРК, які забезпечують інформаційну підтримку розвитку кластерів, здійснюють кластерні дослідження та експертну підтримку на стадії формування кластерних ініціатив тощо.

Проте ініціативи міжнародних організацій не будуть ефективними без належної державної підтримки, яка має забезпечити нормативно-правове поле для розвитку кластерів. На сьогодні ж розроблені проекти нормативно-правових актів з формування засад державної політики у сфері кластеризації економіки України залишаються не затвердженими. Серед них:

- проект “Концепції створення кластерів в Україні” (Міністерство економіки України, вересень 2008 р.), у якій йдеться про перспективи впровадження кластерного підходу в економіці, доведено переваги кластерної організації виробництва для української економіки та визначено концептуальні засади розвитку кластерів;
- проект “Концепції загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України до 2017 р.” (2008 р.), у якій передбачалося впровадження моделі кластерної організації промисловості;
- проект “Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів” (Міністерство регіонального розвитку та будівництва, 2009 р.), яка спрямована на розв’язання проблем, пов’язаних з асиметрією розвитку регіонів України, впливом трудових, інтелектуальних та інших ресурсів з прикордонних регіонів України, а також відставанням України від інших країн Європи за показниками якості життя, рівня інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності та розвиненості інноваційного середовища. Подолання цих вад передбачається за рахунок розвитку транскордонного співробітництва та створення транскордонних кластерів.

**Протягом останніх років розвиток кластерів стає одним з пріоритетів економічної політики у регіонах України** – створення та розвиток кластерів визнано одним з найважливіших напрямів у стратегіях розвитку багатьох регіонів, у яких уже розпочато реалізацію кластерних ініціатив спільними зусиллями облдержадміністрацій, бізнесу, міжнародних та неурядових організацій. На зміну застарілим, розробленим ще на початку 2000-х рр., стратегіям регіонального розвитку створюються нові, побудовані на кластерному підході:

- *Стратегія розвитку Сумської області “Нова Сумщина – 2015”*<sup>22</sup> (2010 р.), у якій основою для економічного розвитку області визначено розвиток кластерів АПК, націлених на розвиток замкнутого високотехнологічного агропромислового виробництва та на створення екологічно чистої конкурентоспроможної продукції; а також кластери будівництва, метою яких є створення замкнутих циклів від виробництва будівельних матеріалів до будівництва готового житла та його обслуговування;
- *“Стратегія підвищення економічної конкурентоспроможності Дніпропетровської області: кластери будівництва та сільського господарства”*<sup>23</sup> (2011 р.). З метою підвищення конкурентоспроможності області було обрано два найбільш перспективні пілотні кластери. Кластер будівництва, маючи високий ресурсний потенціал, сприятиме створенню виробництва в області сучасних будівельних матеріалів, які на сьогодні імпортуються, активізуватиме житлове будівництво та дозволить створювати продукцію та послуги з високою доданою вартістю. Кластер сільського господарства розвиватиме найбільш перспективні для області напрями: свинарство, птахівництво, плідівництво та овочівництво, що сприятиме розвитку сучасної переробки для створення продукції з високою доданою вартістю та дозволить збільшити її експорт;
- *“Стратегія сталого розвитку Харківської області до 2020 року”*<sup>24</sup> (2010 р.), яка передбачає розвиток дев’яти ключових кластерних структур, у т.ч. національного масштабу (у сфері альтернативної енергетики, високотехнологічного та науково-освітнього кластеру на базі україно-російського технопарку “Технополіс”), а також транскордонного транспортно-торгівельно-логістичного кластеру “Брама Україна-Росія”;
- *Стратегія підвищення конкурентоспроможності Донбасу “Донбас – 2025: стратегія майбутнього”*<sup>25</sup> (2009 р.), пріоритетними напрямами якої є розвиток металургійного кластеру та кластеру сільськогосподарської і харчової промисловості, що у перспективі сприятиме трансформації металургії області на сучасне виробництво з фокусом на продукцію високого переділу, а також ефективній реалізації потенціалу області у сільському господарстві, створенню конкурентної харчової промисловості та зменшенню залежності економіки області від важкої промисловості. На сьогодні у Донецькій області вже проведено кластерні дослідження та аналіз, розпочато етап упровадження рекомендацій;
- *“Стратегія економічного і соціального розвитку АПК на 2011-2020 рр.”*, у якій передбачається формування протягом 3-5 років конкурентоспроможних кластерів в санаторно-курортній і туристичній галузі, сільському господарстві й харчовій промисловості регіону, у машинобудівній і суднобудівній галузях,

<sup>22</sup> [http://www.state-gov.sumy.ua/docs/komitet\\_ekonom\\_pitan/strateg\\_ns2015.html](http://www.state-gov.sumy.ua/docs/komitet_ekonom_pitan/strateg_ns2015.html)

<sup>23</sup> [http://adm.dp.ua/OBLADM/Obladm.nsf/e7c5861d736b1beac2256eb80038536c/d02d2c9a551475c9c2257880006b2904/\\$FILE/2011.04.25%20Public%20Strategy%20Presentation%20RUS%20Final%20\(2\).pdf](http://adm.dp.ua/OBLADM/Obladm.nsf/e7c5861d736b1beac2256eb80038536c/d02d2c9a551475c9c2257880006b2904/$FILE/2011.04.25%20Public%20Strategy%20Presentation%20RUS%20Final%20(2).pdf)

<sup>24</sup> <http://www-rada.univer.kharkov.ua/files/strategy.pdf>

<sup>25</sup> [http://www.feg.org.ua/docs/Donetsk\\_Monitor\\_Doc\\_Final\\_RUS.pdf](http://www.feg.org.ua/docs/Donetsk_Monitor_Doc_Final_RUS.pdf)

енергетиці. Крім того, окрему увагу в стратегії приділено формуванню міжрегіональних кластерів, які здатні стати основою посткризового зростання.

Формування кластерної політики в Україні відбувається у специфічних умовах, пов'язаних з особливостями економічної ситуації та національного менталітету, що необхідно враховувати для вчасної нейтралізації загроз. **До найважливіших чинників, які ускладнюють впровадження кластерної моделі розвитку в Україні, слід віднести наступні:**

- відсутність довіри між органами державної влади і бізнесом, а також між окремими компаніями, небажання компаній розкривати та ділитися внутрішньою інформацією через можливість зловживань та виникнення залежності від потужніших партнерів;
- відсутність підтримки кластерних ініціатив з боку держави. Усі існуючі на сьогоднішній день в Україні кластери було створено без участі та підтримки з боку держави;
- слабкість кластерів через низький рівень конкуренції на внутрішньому ринку, відсутність “агресивних” постачальників та вимогливих споживачів;
- брак іноземних інвестицій та венчурного капіталу, які є важливим джерелом розвитку кластерів у розвинутих країнах і дозволяють кластерам, серед іншого, виходити на міжнародний рівень, підвищуючи рівень їх конкурентоспроможності;
- недосконалість законодавчої бази для функціонування кластерів, значні бюрократичні перешкоди для розвитку підприємництва;
- непослідовність у реалізації довгострокових стратегій у зв'язку з нестабільністю політичної ситуації, що сприяє ще більшому рівню недовіри до владних ініціатив з боку бізнесу;
- відсутність єдиної систематизованої інформаційної бази про існуючі та потенційні кластери, що перешкоджає створенню у суспільстві розуміння переваг кластерних об'єднань, а також цілісної картини про функціонування та результати діяльності вже існуючих кластерів в Україні. На сьогодні в Україні не існує єдиного інформаційного ресурсу, який слугував би вичерпним джерелом інформації про українські кластери, використовувався б для підвищення ефективності роботи існуючими учасниками кластерів та розширював їх коло.

Піонером кластеризації в Україні є Хмельницька область, де понад 10 років функціонують будівельний та швейний кластери, а у 2002 р. було започатковано перший в Україні туристичний кластер “Оберіг”, оформлений у вигляді громадської організації, до якої увійшло понад 50 представників сільських господарств, фермерів, рибалок та майстрів народних промислів. У Запорізькій області успішно діє машинобудівельний кластер ТОВ “АгроБУМ”, який об'єднує більше 20 підприємств і розвиває співробітництво на принципах субконтракції. В Івано-Франківській області діє відомий Тисменицький хутрянний кластер на базі ВАТ “Хутрофірма Тисмениця”, у Рівненській – деревообробний кластер “Полісся Рокитнівщини”, створений ще у 2003 р. Кластери розвиваються у Волинській (аграрний, транспортний, автомобільний, комбікормовий, деревообробний), Миколаївській (суднобудівний, електроніки, морський), Херсонській (транспортно-логістичний), Одеській (металосервісний, машинобудівельний, транспортно-логістичний) і інших областях.

**На сьогодні практично відсутні міжрегіональні кластерні об'єднання, що пояснюється тим, що більшість з українських кластерів перебувають на початкових стадіях розвитку. Єдиним прикладом міжрегіонального промислового кластерного об'єднання є індустріальний кластер Донбасу, який об'єднує підприємства Донецької та Луганської областей, а також Ростовської області РФ, створюючи базу паливно-енергетичного комплексу України.**

**Перспективним напрямом для України є створення транскордонних кластерів**, що дозволить збільшити надходження фінансових та інтелектуальних ресурсів до українських підприємств промисловості від іноземних партнерів, сприятиме надходженню нових технологій завдяки т. з. «ефекту переливу». Зважаючи на те, що 19 з 25 регіонів України є прикордонними, Україна має значні можливості співпраці з іноземними компаніями у рамках транскордонних кластерів. Прикладом успішних транскордонних кластерів у реальному секторі є українсько-румунський “Перший аграрний кластер”, створений у 2009 р. у Чернівецькій області. На стадії становлення перебуває українсько-російський високотехнологічний кластер на базі технопарку “Технополіс” у м. Харкові. У рамках Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна на 2007-2013 рр. формується українсько-польський туристично-рекреаційний кластер. У 2007 р. утворено українсько-білоруський будівельний кластер за участю Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури, Белгородського державного технологічного університету ім. Шухова, Белгородського обласного фонду підтримки малого підприємництва та ВАТ “Харківський регіональний фонд підтримки підприємництва”. Подальшому розвитку транскордонних кластерів в Україні перешкоджає недостатня увага органів державної влади до проблем транскордонного співробітництва та відсутність законодавчої бази для функціонування транскордонних кластерів.

**Особливістю розвитку кластерів в Україні є орієнтація більшості перспективних кластерів на традиційні галузі промисловості** – легку промисловість, будівництво, АПК, металургію, тоді як пріоритетом європейських країн є розвиток насамперед високотехнологічних інноваційних кластерів у галузях машинобудування, біофармацевтики, електроніки, що забезпечує створення максимальної доданої вартості за мінімальних транзакційних витрат.

Підвищення економічної конкурентоспроможності регіонів України неможливе без розвитку високотехнологічних виробництв. Спрямованість на високотехнологічні та наукоємні виробництва мають кластерні ініціативи у Туреччині, Болгарії та РФ. Зокрема, прикладом кластерної ініціативи з активною участю держави у РФ є проект створення науково-технологічного комплексу з розробки та комерціалізації нових технологій у Сколкові, який має стати своєрідним аналогом Силіконової долини у США. Напрямами розробок мають стати біомедицина, інформаційні, ядерні, енергозберігаючі та космічні технології. Активна інформаційна кампанія, яка реалізується на найвищому державному рівні, та особиста підтримка Президента РФ вже дозволили залучити до співробітництва у проектах не лише російські, але й провідні зарубіжні компанії, які працюють у високотехнологічних сферах, серед яких Nokia, Siemens, Google, а також провідних експертів науки та бізнесу.

В Україні є всі передумови для розвитку кластерів у високотехнологічних напрямах на основі існуючих технопарків та індустріальних парків – біотехнологій, систем спеціального та подвійного призначення на базі наукового парку “Київська політехніка”; ядерних технологій на базі технополісу “П’ятихатки ” у м. Харкові; електронної промисловості на базі індустріального парку у с. Розівка (Закарпаття), машинобудування на базі індустріального парку “Соломоново” (Закарпаття) тощо. Розвиток високотехнологічних кластерів на базі технополісів вимагає збільшення прямого державного фінансування технопарків, індустріальних парків та бізнес-інкубаторів за прикладом європейських країн. Зокрема, частка бюджетних асигнувань у фінансуванні технопарків у Великобританії складає 62 %, у Франції – 74 %, у Німеччині – 78 %, у Нідерландах – 70 %, у Бельгії – майже 100 %, тоді як в Україні вони перебувають на самофінансуванні <sup>26</sup>. Крім того, ефективність цих структур є зниженою через

<sup>26</sup> Мазур О.А. Технологічні парки. Світовий та український досвід / О.А. Мазур, В.С. Шовкалюк. – К. : Вид-во "Прок-бізнес", 2009. – 70 с.

нерозвиненість зв'язків між вченими, інвесторами та потенційними замовниками інноваційної продукції та низький попит на інновації у реальному секторі.

Діяльність органів державної влади у сфері реалізації кластерної моделі розвитку промисловості в Україні має бути спрямована на активізацію ролі держави у формуванні кластерів на засадах державно-приватного партнерства, а також у створенні сприятливого макроекономічного, інформаційного та нормативно-правового середовища для розвитку бізнес-мереж кластерного типу. Досвід розвитку кластерів у країнах з перехідною економікою свідчить про необхідність побудови надійної інформаційної платформи для розвитку кластерів, а також про важливість об'єднання зусиль держави, приватного сектору та громадських організацій для успіху кластеризації.

## 2.4. Державна політика у сфері приватизації стратегічних підприємств як чинник ринкових трансформацій у промисловості

Формування промислової політики в умовах модернізації економіки України вимагає подальшого здійснення ринкових трансформацій у промисловості. Запровадженню повноцінних ринкових засад організації економіки сприятиме відновлення приватизаційних процесів у стратегічних галузях економіки<sup>27</sup>.

Ефективна державна політика в сфері приватизації стратегічних підприємств має сприяти підвищенню результативності приватизаційних процесів, за якої приватизація, окрім забезпечення надходжень до Держбюджету, насамперед дозволить:

- підвищити ефективність менеджменту на підприємствах, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави, вагома частка яких здійснює дослідження і розробки та виробляє окремі види високотехнологічної продукції. Це сприятиме активізації використання науково-технологічного потенціалу стратегічних підприємств у виробничій діяльності та поліпшенню показників ефективності їх функціонування;
- продовжити ринкові трансформації в економіці шляхом утворення та укріплення прозорого конкурентного бізнес-середовища, забезпечення рівних можливостей суб'єктам промислової діяльності та протидії застосуванню неконкурентних методів ведення господарської діяльності;
- залучити іноземні інвестиції для технічного переозброєння та реконструкції виробництв стратегічних підприємств та забезпечити їх вихід на нові ринки збуту товарів, а також сприятиме поповненню обігових коштів підприємств.

Приватизація стратегічних підприємств має позитивні і негативні наслідки. З одного боку, вона дозволяє збільшити бюджетні надходження і активізувати інвестування на приватизованих об'єктах. З іншого ж, – у процесі приватизації виникають загрози конкурентоспроможності країни внаслідок зміни форми власності об'єктів, які є основою обороноздатності, утворюють єдину інфраструктуру, мають стратегічні запаси корисних копалин, концентрують високий науково-технологічний потенціал.

Станом на 23.02.2011 р. Перелік підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 1734 від 23.12.2004 р. (Перелік), містить відомості про 395 підприємств, більшість з яких є промисловими. Починаючи з 2005 р., до Переліку додано 29 позицій, 65 об'єктів виключено.

За період з 2005 р. до червня 2011 р. приватизовано пакети акцій 23 підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, серед яких підприємства металургійної (1 підприємство), машинобудівної (10 підприємств) галузей, гірничо-видобувного комплексу (8 підприємств), підприємства з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води (4 підприємства) (табл. 3).

Таблиця 3

Приватизація стратегічних промислових підприємств в Україні у 2005 – 2011 рр.\*

Назва ВАТ	Розмір проданого пакету акцій (% до стат. капіталу)	Ціна продажу пакета (млн грн.)	Рік продажу
Арселор міттал Кривий Ріг	94,76	24573,0	2005-2009
Балаклавське рудоуправління ім. Горького	93,83	34,44	2006
Рівненський радіотехнічний завод	50+1	25,56	2007
Південний машинобудівний завод	75,01	19,2	2007
Дніпропетровський агрегатний завод	25,00	2,05	2007

<sup>27</sup> Модернізація України – наш стратегічний вибір. Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України. – Київ, 2011. – С. 125.

ВАТ "Пресмаш"	86,02+1	16,36	2007
Харківський тракторний завод ім. Серго Орджонікідзе	27,62	14,03	2007
Балаклавське рудоуправління ім. Горького	6,16	6,82	2007
Докучаївський флюсо-доломітний комбінат	0,46	0,49	2007
Новотроїцьке рудоуправління	1,17	0,34	2007
Криворізький залізорудний комбінат	2,48	98,9	2007
Промислово-виробниче підприємство "Кривбасвибхпром"	6,57	19,11	2007
Павлоградвугілля	7,82	108,37	2007
Завалівський графітовий комбінат	26,39	0,65	2008
ВАТ "Львівобленерго"	26,98	197,85	2009
ВАТ енергопостачальна компанія "Чернігівобленерго"	25,00	223,42	2009
Мелітопольський верстатобудівний завод ім. 23 Жовтня	50+1	0,76	2009
ВАТ "Полтаваобленерго"	25,00	167,36	2010
ВАТ "Прикарпаттяобленерго"	25,02	86,36	2010
Луганськтепловоз	76	410,00	2010
Мукачівський завод "Точприлад"	50+1	10,34	2010
Особливе конструкторське бюро комплектних пристроїв	84,997	0,56	2010
Інжиніринговиробниче підприємство "Енергія"	25,91	1,45	2011

\* Побудовано за даними "Переліку підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави", затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 1734 від 23.12.2004 р., даними Інформації про хід приватизації державного майна в Україні за 12 місяців 2005 р., Звіт про роботу Фонду державного майна та хід виконання Державної програми приватизації за 2006-2010 рр. та Аналітичної довідки про роботу Фонду Державного майна України та хід виконання Державної програми приватизації у I півріччі 2011 р.

**Приватизація стратегічних промислових підприємств є значною статтею загальних доходів, отриманих від приватизації.** Так, з цього джерела з 2005 р. до червня 2011 р. отримано 26,0 млрд грн., що становить 70,3 % від загального обсягу надходжень від приватизації всього державного майна за цей період<sup>28</sup>.

**Процес приватизації промислових підприємств характеризується звуженням кількості підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави,** що дозволяє уникнути під час приватизації особливих вимог, що пред'являються Законом України "Про Державну програму приватизації" від 18.05.2000 р. № 1723-14 до продажу стратегічних підприємств. Зокрема, останні зміни до Переліку підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, виключили зі списку енергогенеруючі та енергопостачальні підприємства, які до цього часу проходили процеси приватизації як стратегічні об'єкти.

**Між тим, приватизація деяких стратегічних підприємств відбувається непрозоро і не завжди відповідає інтересам держави.** Зокрема, в приватизації "Львівобленерго" (29.04.09 р.) і "Чернігівобленерго" (14.05.09 р.) брали участь лише два портфельні інвестори ТОВ "ТЕКТ-Трейд" і ТОВ "Он-лайн капітал", які й придбали ці підприємства. У багатьох випадках придбання стратегічних об'єктів інвесторами пов'язано не з намірами підвищення ефективності управління такими об'єктами та

<sup>28</sup> За даними: інформації про хід приватизації державного майна в Україні за 12 місяців 2005 р.; звіту про роботу Фонду державного майна та хід виконання Державної програми приватизації за 2006-2010 рр.; аналітичної довідки про роботу Фонду Державного майна України та хід виконання Державної програми приватизації у I півріччі 2011 р.

забезпечення їх розвитку, а з можливостями у майбутньому інвесторам більш вигідно продати активи зазначених підприємств.

**Оцінка вартості стратегічних підприємств під час приватизації часто не відповідає ринковим реаліям.** Наприклад, початкова вартість 93,02 % пакету акцій ВАТ “Криворіжсталь” у 2005 р. була запропонована у розмірі 10 млрд грн., у той час фінальна пропозиція за нього склала 24,2 млрд грн. Вартість 2,48 % пакету акцій ВАТ “Криворізький залізорудний комбінат” визначено у розмірі 49,45 млн грн., тоді як від його реалізації у 2007 р. отримано 98,9 млн грн. Ринкова вартість 1,2 % пакету акцій ВАТ “Харківський тракторний завод ім. Серго Орджонікідзе” перевищила стартову ціну у 8,6 рази (14,03 млн грн. проти визначених 1,2 млн грн.).

**Отже, процеси приватизації стратегічних підприємств України детерміновані ідеологічною спрямованістю на поповнення бюджету і швидке роздержавлення,** не спираються на принципи підвищення ефективності функціонування таких підприємств, збереження та примноження їх виробничого і науково-технологічного потенціалу та забезпечення економічної безпеки держави. Таким чином, постала необхідність коригування політики приватизації стратегічних об'єктів із визначенням пріоритетів розвитку стратегічно важливих підприємств України.

**Аналіз державної політики в сфері приватизації стратегічних підприємств дозволив визначити її вади, що стають на заваді розвитку приватизаційних процесів.**

1. *Неузгодженість правових засад визначення підприємств, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави.* На сьогодні стратегічні підприємства визначаються згідно з Переліком підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, затвердженим Постановою КМУ від 23.12.2004 р. № 1734, у той же час згідно з Рішенням РНБО України від 15.02.08 р. „Про забезпечення національних інтересів і національної безпеки у сфері приватизації та концептуальні засади їх реалізації”, введеним в дію Указом Президента України від 06.03.08 р. № 200, до стратегічних галузей віднесені паливно-енергетичний і оборонно-промисловий комплекси, транспортна галузь, житлово-комунальне господарство, інші галузі, приватизація об'єктів яких має здійснюватись згідно затверджених у встановленому порядку програм. Останнім документом у сфері визначення підприємств такими, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, є Постанова КМУ “Про визначення критеріїв віднесення об'єктів державної власності до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави” від 03.11.2010 р. № 999, відповідно до якої має бути сформовано новий список стратегічних підприємств, але за рік існування даного документа цього зроблено не було.

Відсутність чіткого переліку стратегічних підприємств не дозволяє застосувати диференційовані підходи до їх приватизації, а також може призводити до негативних наслідків щодо діяльності стратегічних підприємств у післяприватизаційний період, як-то зміна профілю підприємств, руйнування коопераційних зв'язків, навмисне закриття, виведення за кордон нематеріальних активів та ін.

2. *Неефективне використання коштів, отриманих від приватизації.* «Проїдання коштів» замість їх перетворення на інвестиції може призвести до скорочення виробничого і науково-технічного потенціалу стратегічних об'єктів. Так, за даними звітів ФДМ України за 2005 – 2010 рр., від приватизації стратегічних промислових підприємств державою отримано 26,0 млрд грн., у той час як загальні обсяги інвестицій у промисловість за рахунок Державного бюджету у зазначеному періоді склали 13,2 млрд грн.

Крім того, Законами про державні бюджети за 2005 – 2011 рр. не передбачалось спрямування коштів від приватизації на модернізацію підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави. Це суперечить Указу Президента “Про фінансову підтримку інноваційної діяльності підприємств, що мають стратегічне значення

для економіки та безпеки держави” від 20.04.2004 р. № 454/2004 в частині виділення на подібні цілі не менше 10 % коштів від приватизації державного майна.

Не передбачено також заходи з відновлення платоспроможності підприємств-боржників, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави, для запобігання їх банкрутству, що визначено Указом Президента України «Про введення в дію Рішення РНБОУ «Про забезпечення національних інтересів і національної безпеки у сфері приватизації та концептуальні засади їх реалізації» № 200 від 06.03.2008 р.

3. *Недосконалі механізми державного управління приватизацією, що призводить до порушення правових вимог у ході приватизаційних процесів.* Наприклад, Указом Президента України “Про введення в дію Рішення РНБОУ “Про забезпечення національних інтересів і національної безпеки у сфері приватизації та концептуальні засади їх реалізації” від 06.03.08 р. № 200 не допускається приватизація стратегічних підприємств, якщо це призведе до монополізації ринку. Водночас, серед стратегічних підприємств монопольне становище, за даними АМКУ, мають всі обласні енергетичні компанії. Деякі з приватизованих стратегічних підприємств мали статус монополістів, зокрема, Харківський тракторний завод ім. Серго Орджонікідзе (приватизовано у 2007 р.), ВАТ “Пресмаш” (2007 р.), Маріупольський завод важкого машинобудування (2010 р.).

Не виконуються інші вимоги Указу, зокрема, не прийнято жодної програми розвитку галузей, до яких належать стратегічні підприємства, згідно яких має проводитись приватизація стратегічних підприємств.

4. *Відсутність дієвої політики контролю за приватизаційними процесами стратегічних підприємств,* що призводить до збільшення кількості порушень інвестиційних зобов'язань, взятих інвесторами при укладенні договорів купівлі-продажу стратегічних підприємств. Так, наприклад, у 2006 р. Фонд державного майна України виявив порушення зобов'язань, прийнятих на себе “Mittal Steel Germany GmbH” при купівлі 93,02 % пакету акцій “Криворіжсталь”<sup>29</sup>. Власник не виплатив працівникам підприємства 13-ту заробітну платню та не проіндексував тариф оплати праці, виходячи з мінімального прожиткового рівня. Крім того, профком підприємства констатував зменшення на 20 тис. кількості робочих місць на комбінаті за рахунок реалізації програми добровільного звільнення працівників в обмін на грошову компенсацію, після чого вакансія лишається незайнятою.

За висновками поточної перевірки виконання умов договору купівлі-продажу пакету акцій ВАТ “Пресмаш”, яка проводилась у липні 2009 р., виявлено невиконання умов договору купівлі-продажу пакету акцій підприємства у частині наявної заборгованості по заробітній платі та невиконання норм колективного договору<sup>30</sup>.

5. *Недосконалі механізми оцінки приватизовуваних підприємств.* Досить часто на балансах стратегічних підприємств, що приватизуються, не враховуються всі наявні активи, зокрема, частка нематеріальних активів (НМА) є дуже малою, що негативно позначається на початковій ціні приватизації таких підприємств. Так, на таких стратегічних підприємствах, що виробляють окремі види високотехнологічної продукції та активи яких планувалося приватизувати у II півр. 2011 р., як ВАТ “Закарпатський завод “Електроавтоматика” (виробництво контрольно-виміральної апаратури, виробництво неелектричних побутових приладів) та ПАТ “Науково-виробниче об’єднання “Київський завод автоматики ім. Г.І. Петровського” (виробництво контрольно-вимірвальних приладів, електричних побутових приладів, дослідження і розробки в галузі технічних наук) частка НМА у загальній вартості активів на балансі не перевищує 0,12 %.

**Виявлені вади державної політики в сфері приватизації стратегічних промислових підприємств можуть призвести до наступних негативних наслідків.**

1. *Втрата конкурентних переваг України через занепад унікальних підприємств,* які утворюють інфраструктуру загальнодержавного значення, або підприємств, де

<sup>29</sup> [http://fbc.net.ua/news/newscompany/Fond\\_gosimuschestva\\_vyjavil\\_narushenija.html](http://fbc.net.ua/news/newscompany/Fond_gosimuschestva_vyjavil_narushenija.html)

<sup>30</sup> [http://www.fpsu.org.ua/index.php?option=com\\_content&view=article&id=475%3A-lr&catid=64%3A2009-07-30-20-03-49&Itemid=34&lang=uk](http://www.fpsu.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=475%3A-lr&catid=64%3A2009-07-30-20-03-49&Itemid=34&lang=uk)

сконцентровані нематеріальні активи, стратегічні запаси корисних копалин, висококваліфіковані кадри, експортний потенціал через передачу їх недобросовісному інвестору, який може проводити діяльність щодо доведення до банкрутства та закриття потенційного конкурента.

2. *Погіршення іміджу країни та інвестиційної привабливості державних підприємств* через нестабільність та правову невизначеність приватизаційної політики, що інколи змушує потенційних інвесторів утримуватися від участі у торгах та призводить до зниження вартості пакетів акцій стратегічних підприємств, які підлягають приватизації.

3. *Недоотримання коштів Державним бюджетом* внаслідок неадекватної оцінки приватизовуваних підприємств та їх активів. Особливої уваги потребують підприємства, які здійснюють виробництво високотехнологічної продукції, що у своїй діяльності використовують науково-технічні розробки, вартість яких часто не включається до загальної оцінки підприємства, що приватизується.

4. *Монополізація стратегічно важливих галузей*, що може мати наслідком обмеження діяльності національних виробників на внутрішньому ринку, встановлення іноземними власниками монопольних цін на продукцію стратегічних підприємств, що ними контролюються; репатріацію прибутків, доведення стратегічних підприємств України до банкрутства іноземними інвесторами.

### **РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА ЕТАПІ ПІСЛЯКРИЗОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ**

У посткризовому періоді мають бути закладені основи промислової політики, яка здатна забезпечити адекватне реагування держави на найважливіші виклики, зокрема, пов'язані зі світовими кризовими процесами, провідними тенденціями розвитку світової економіки – глобалізацією та постіндустріальною модернізацією. Враховуючи існуючі прорахунки у державній промисловій політиці та курс економічних реформ, стратегічними пріоритетами промислової політики України мають бути наступні.

#### **В інвестиційній сфері:**

- *спрямування державних та приватних інвестицій у структурну перебудову промислового комплексу та створення замкнених ланцюгів виробництва, що сприятиме досягненню промисловістю конкурентних переваг у довгостроковій перспективі, адаптації виробництва до вимог ринку, а також становленню в Україні ефективного внутрішнього ринку та розвитку імпортозаміщення;*
- *підвищення інноваційної складової державних та приватних інвестицій, що дозволить модернізувати виробничий та науково-технологічний потенціал промисловості, сприятиме розвитку виробництва продукції з високою доданою вартістю та зменшенню технологічного розриву з розвиненими країнами;*
- *перехід від селективної підтримки окремих галузей до розвитку перспективних міжгалузевих бізнес-мереж, які поєднуюватимуть виробничий, науково-технологічний та інноваційний потенціал промисловості. Це дозволить зменшити асиметричність у фінансуванні галузей промисловості, стимулюватиме розвиток малих та середніх підприємств, сприятиме виникненню ефективних форм співробітництва, розвитку аутсорсингу та субконтрактингу;*
- *створення умов для зростання довгострокового банківського кредитування промислових підприємств як найважливішого джерела інвестицій у структурну перебудову промислового сектору. Це підвищить роль банківської системи в інноваційному та технологічному розвитку промисловості, сприятиме інтеграції фінансового та промислового секторів, розвитку нових перспективних проєктів та становленню в Україні фінансово-промислових груп;*
- *активізація державної політики залучення ПІІ для забезпечення технологічного розвитку промисловості шляхом їх спрямування у технологічне переоснащення підприємств (створення т.зв. “ефекту переливу”), що зменшить технологічну залежність держави від розвинутих країн і змусить іноземний капітал працювати на економіку України.*

**З метою підвищення ефективності використання державних і приватних інвестиційних ресурсів та збільшення інвестування промислового сектору за рахунок покращення інвестиційного клімату у державі, диверсифікації джерел інвестування та реструктуризації інвестиційних потоків з їх подальшим спрямуванням у середньо- та високотехнологічні виробництва необхідно вжити наступні заходи:**

- прийняти законопроект “Про індустриальні парки” (№ 8396 від 15.04.2011 р.), який визначить правила створення й експлуатації індустриальних парків, що дозволить забезпечити законодавчу і фінансову підтримку розбудови в Україні перспективних бізнес-мереж та активізувати інвестиційну діяльність;

- запровадити державні субсидії на виведення з експлуатації застарілих основних засобів, проведення НДДКР та підвищення кваліфікації персоналу підприємств;

- сприяти збільшенню власних інвестиційних ресурсів підприємств, що виробляють високотехнологічну та інноваційну продукцію та впровадженню для них пільгових режимів оподаткування шляхом внесення змін до розділу V «Особливості в оподаткуванні та митному регулюванні інноваційної діяльності» Закону України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV щодо диференціації ставок оподаткування для підприємств, що виробляють інноваційну продукцію, а також шляхом внесення відповідних змін до Податкового кодексу України;

- забезпечити контроль за цільовим використанням наданих державою пільг та субсидій на розвиток та модернізацію шляхом встановлення для їх одержувачів нормативів з виробництва та/або експорту продукції, а також відповідних механізмів звітності та контролю;

- забезпечити підвищення ролі держави як інвестора інноваційної діяльності у промисловості шляхом створення за ініціативи держави інноваційних проектів у промисловому секторі на принципах державно-приватного партнерства, а також запровадження механізмів державного страхування ризиків, пов'язаних з розвитком інноваційних напрямів у промисловості, що передбачає надання державних гарантій при кредитуванні інноваційних проектів, які на початковому етапі є непривабливими для приватних інвесторів через їх ризикованість, але у довгостроковій перспективі забезпечують конкурентні переваги для української економіки;

- запровадити механізм “єдиного інвестиційного вікна” для потенційних інвесторів, що забезпечить індивідуальний підхід та створить комфортні умови розвитку бізнесу;

- внести зміни до Закону України “Про інвестиційну діяльність” № 1560-XII від 18.09.1991 р. у частині забезпечення надання державних гарантій прав іноземних інвесторів та захисту інвестицій (ст. 18 та 19) стосовно визначення органів державної влади, які відповідатимуть за виплати компенсацій та відшкодування збитків іноземним інвесторам, а також стосовно конкретизації джерел та строків цих виплат;

- доопрацювати та прийняти Державну цільову економічну програму розвитку інвестиційної діяльності на 2011-2015 рр., метою якої є створення умов для активізації інвестиційної діяльності, спрямованої на модернізацію реального сектору економіки;

- розробити з урахуванням світового досвіду та напрацювань вітчизняних експертів Національну стратегію розвитку промисловості, у якій би були враховані сучасні світові тенденції розвитку високих технологій у промисловості;

- доопрацювати та прийняти розроблену Державним агентством з інвестицій та управління національними проектами України Концепцію “Інвестиційної реформи”, яка сприятиме створенню нових напрямів у промисловості, розвитку державно-приватного партнерства, створенню нової системи управління державними інвестиціями, що має привести до зростання інвестиційних потоків у промисловий сектор;

- забезпечити прозорість державно-приватного партнерства у промисловості шляхом створення державного інтернет-ресурсу з інформацією про поточні інвестиційні проекти та можливістю подачі он-лайн заявки підприємствами, які бажають взяти участь у тому чи іншому проекті, що сприятиме залученню приватного капіталу до виконання державних замовлень у промисловості на конкурсній основі та розвитку конкуренції серед підприємств;

- створити систему персональної відповідальності та забезпечити ефективний контроль на всіх стадіях виконання цільових програм, що сприятиме підвищенню їх ефективності та унеможливить нецільове використання бюджетних коштів.

**В інноваційній сфері:**

- *удосконалення основ інноваційної політики у промисловості як базису для визначення напрямів розвитку інноваційної діяльності окремих промислових галузей та забезпечення зростання промисловості на якісній основі;*
- *стимулювання впровадження інновацій у виробничі процеси промислових підприємств, що дасть змогу підвищити їх інноваційну активність і сприятиме поєднанню інтелектуального та виробничого капіталів та впровадженню науково-інноваційних відносин у виробничу сферу;*
- *розвиток механізмів фінансової підтримки впровадження інновацій, зокрема технологічних, промисловими підприємствами у виробничу діяльність, що стануть базою для зміни усієї технологічної основи виробництва та сприятимуть інтелектуалізації виробничої діяльності;*
- *збалансування розвитку секторів науки та зміцнення зв'язків між ними, що дозволить активізувати наукову і науково-технічну діяльність у напрямку створення науково-технічних результатів, які відповідають потребам промисловості та на які існує попит, що сприятиме збільшенню рівня використання інтелектуальних ресурсів у виробничій діяльності підприємств;*
- *підвищення якості міжнародного трансферу технологій у промисловість, що дозволить збільшити рівень технологічної готовності промислових підприємств та оновити їх виробничо-технологічні системи відповідно до вимог та потреб нового технологічного укладу;*
- *розвиток організаційно-правових форм інноваційної діяльності, зокрема, територіально-виробничих та наукових комплексів – технологічних парків, що сприятиме становленню національної інноваційної системи України та налагодженню взаємозв'язків між наукою, технологією та виробництвом.*

**Для створення необхідних передумов для забезпечення переходу промислового комплексу держави на інноваційний шлях розвитку слід вжити низку заходів, які сприятимуть розвитку інноваційних процесів на промислових підприємствах та підвищенню їх інноваційної активності на етапі післякризового відновлення:**

- проводити на державному рівні патентно-кон'юнктурні та маркетингові дослідження на внутрішньому та зовнішньому ринках інтелектуальних та науково-технічних ресурсів з метою визначення перспективних сфер НДДКР, потенційної конкурентної продукції та передбачення майбутнього споживчого попиту на наукомістку продукцію. Результати досліджень мають стати основою інформаційної підтримки при визначенні пріоритетів інноваційної діяльності промислових підприємств та здійсненні ними власних НДДКР та закупівлі зовнішніх інтелектуальних продуктів;

- звільнити від сплати ввізного мита та ПДВ при ввезенні в Україну сировину, устаткування, обладнання, комплектуючі та інші товари, які не виробляються в Україні, але необхідні для виконання інноваційного проекту, зокрема у високотехнологічній сфері;

- запровадити інвестиційно-інноваційний податковий кредит щодо сплати податку на прибуток, отриманий від реалізації високотехнологічної продукції, що дозволить залишити кошти у промисловому секторі та здійснювати їх подальше вкладення у науково-дослідну діяльність та діяльність, пов'язану з впровадженням інтелектуальних та науково-технічних ресурсів у виробництво;

- запровадити прискорену амортизацію основних фондів для виробників високотехнологічної продукції, що реалізують інноваційні проекти, зокрема, електронних, оптичних, електромеханічних приладів та інструментів вітчизняного виробництва;

- прийняти законопроект “Про венчурну діяльність в інноваційній сфері”, зареєстрований у Верховній Раді України під №1082 від 30.11.2007 р., проаналізувати

можливість врахування положень законопроектів “Про венчурні фонди інноваційного розвитку” та “Про венчурні інвестиційні компанії” та забезпечити врегулювання системи відносин щодо ефективного функціонування венчурних фондів в інноваційній сфері;

- розробити та забезпечити реалізацію державної програми з розвитку банківського кредитування інноваційної діяльності промислових підприємств, у якій передбачити преференції та гарантійні механізми, на зразок державного страхування кредитів для банків, які вкладають кошти в інноваційну діяльність промислового сектору, зокрема високотехнологічних виробництв;

- застосовувати механізм податкових знижок до підприємств, що здійснюють НДДКР, що сприятиме збільшенню фінансування досліджень і розробок в Україні та посиленню потенціалу впровадження їх результатів у промисловому виробництві. Такий механізм має поділитись на декілька етапів, коли у першому році (базовому) надається пільга щодо оподаткування отриманого доходу від інноваційної діяльності, пропорційна розмірам витрат на НДДКР підприємства за встановленою державою ставкою. На наступному етапі, з метою збільшення затрат на НДДКР, пільга щодо оподаткованого доходу від інноваційної діяльності у встановлених державою межах має встановлюватись щодо приросту затрат на НДДКР відносно базового року. Причому необхідно встановити граничний розмір податкових пільг за наданими знижками, у відсотковому значенні щодо оподаткованого доходу, та граничний рівень наукоємності окремих компаній із градацією за розмірами;

- створити умови для зміцнення зв'язків між галузевими науково-дослідними установами та промисловим сектором з метою розвитку співпраці щодо створення та використання інтелектуальних та науково-технічних ресурсів у виробничих процесах промисловості, зокрема шляхом створення спеціальних майданчиків, на яких відбуватиметься ознайомлення представників промислового сектору із наявними інтелектуальними та науково-технічними розробками галузевих установ та з їх можливостями щодо проведення досліджень на замовлення промислового сектору;

- передбачити пріоритетний супровід Державною інноваційною фінансово-кредитною установою інноваційних проектів, які передбачають створення та розвиток науково-дослідних партнерств між українськими промисловцями та установами вузівської і галузевої науки;

- забезпечити проведення обов'язкової державної експертизи технологій та їх складових при здійсненні їх експорту та імпорту з урахуванням вимог законодавства України у сфері трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності. Це дозволить запобігти припливу застарілих технологій та обмежити витік передових науково-технологічних досягнень з України;

- запровадити механізм субсидування трансферу технологій, зокрема придбання новітніх технологій вітчизняного походження, а також, за умов відсутності вітчизняних аналогів та доцільності і необхідності, придбання іноземних технологій;

- при прийнятті законів про Державний бюджет на відповідний рік слід визначати обсяг коштів на бюджетну програму підтримки діяльності технологічних парків в рамках надання фінансової підтримки технологічним паркам, їх учасникам та спільним підприємствам.

#### **У сфері приватизації стратегічних промислових підприємств:**

- визначення порядку та особливостей приватизації стратегічних підприємств, зокрема за участю іноземних інвесторів; забезпечення стабільності державної політики приватизації стратегічних підприємств з метою повноцінної реалізації національних інтересів у сфері приватизації шляхом забезпечення передбачуваності, прозорості та результативності процесів приватизації стратегічних підприємств;

- удосконалення післяприватизаційного контролю за діяльністю приватизованих стратегічних підприємств шляхом забезпечення обмеженого контролю

держави над приватизованими стратегічними підприємствами для збереження цілісності виробничо-майнових комплексів, їх виробничої спеціалізації, робочих місць та науково-технологічного потенціалу;

- удосконалення оціночної діяльності під час доприватизаційної підготовки стратегічних підприємств, що сприятиме збільшенню надходжень до Держбюджету за рахунок продажу активів приватизовуваних стратегічних підприємств за справедливою ціною та збільшення можливостей держави щодо інвестування стратегічних галузей промисловості.

**Для запровадження ринкових трансформацій у промисловому комплексі держави необхідним є втілення дієвої державної політики в сфері приватизації стратегічних підприємств, що має бути направлена на підвищення результативності процесів приватизації та забезпечення постприватизаційного повноцінного функціонування та розвитку стратегічних підприємств.** Це матиме позитивний ефект в супутніх галузях промисловості, дозволить наситити внутрішній ринок товарами з високою доданою вартістю, збільшувати частку високотехнологічних товарів у експорті, утворювати нові робочі місця, підвищувати укладність вітчизняної економіки та конкурентоспроможність товарів вітчизняного виробництва. Для забезпечення реалізації дієвої державної політики в сфері приватизації стратегічних підприємств необхідно:

- Міністерству економічного розвитку і торгівлі України забезпечити виконання п. 3 Постанови КМУ “Про визначення критеріїв віднесення об’єктів державної власності до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави” № 999 від 03.11.2010 р. та оновити перелік підприємств, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави у відповідності до критеріїв визначення таких підприємств. Для цього міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, уповноваженим управляти об’єктами державної власності, надати свої пропозиції щодо включення до оновленого переліку стратегічних підприємств окремих промислових об’єктів з відповідним обґрунтуванням;

- Кабінету Міністрів України в рамках здійснення управління об’єктами державної власності та регулювання зовнішньоекономічної діяльності ініціювати законодавче визначення принципів допуску іноземних інвесторів до приватизації стратегічних підприємств України з метою недопущення монополізації окремих стратегічних галузей економіки (через встановлення дозволу або ліміту на володіння певним пакетом акцій);

- надавати перевагу цілісній приватизації виробничо-майнових комплексів, які зберігатимуть кластерний характер і спеціалізацію після зміни форми власності шляхом зобов’язання інвестора здійснювати комплекс заходів щодо збереження технологічної єдності виробництва та технологічних циклів після зміни форми власності;

- забезпечити запровадження мораторію на приватизацію стратегічних підприємств у разі несприятливої ринкової кон’юнктури для уникнення їх реалізації за заниженою ціною;

- переглянути стратегію приватизації підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави, маючи на увазі перехід від продажу контрольних пакетів акцій до залучення портфельних інвесторів шляхом продажу акцій через фондовий ринок при збереженні контролю над такими підприємствами за державою;

- забезпечити захист майнових прав України під час приватизаційних процесів, зокрема шляхом нейтралізації схем ухиляння покупців від виконання зобов’язань, схем штучного зменшення частки державної власності у статутному капіталі підприємства через додаткову емісію акцій, схем відчуження майна акціонерних товариств, через штучне банкрутство об’єкта і перепродаж без погодження з органом приватизації;

- вжити заходів щодо покращення контролю за виконанням власниками приватизованих стратегічних промислових підприємств інвестиційних зобов’язань,

визначених умовами договорів купівлі-продажу, шляхом створення “дорожньої карти” виконання інвестиційних зобов’язань та проведення регулярного моніторингу її виконання, накладання штрафних санкцій на порушників;

- забезпечити широке, детальне та таргетоване інформування зацікавлених осіб, інвестиційних фондів, транснаціональних корпорацій та урядів щодо інвестиційних можливостей у сфері приватизації українських стратегічних промислових підприємств, що дозволить розширити коло потенційних інвесторів;

- здійснити нормативне закріплення неприпустимості встановлення штучних бар’єрів, які обмежують участь потенційних інвесторів у приватизаційних процесах стратегічних підприємств (зокрема, такі вимоги як здійснення потенційним інвестором іншого виду економічної діяльності, ніж діяльність стратегічного підприємства, або обрання переможця торгів, не враховуючи принцип найвищої ціни);

- забезпечити поширення та активне використання Національного стандарту № 4 “Оцінка майнових прав інтелектуальної власності” під час проведення оцінки майна стратегічних підприємств для проведення приватизації з метою повноцінного врахування на балансах винаходів, корисних моделей та інших об’єктів інтелектуальної власності, які є в наявності у підприємств, що дозволить збільшити інвестиційну привабливість таких підприємств та збільшити ціну продажу;

- розробити та прийняти методичні рекомендації оцінки майнових прав на технології та їх складові, що дозволить збільшити капіталізацію стратегічних промислових підприємств під час підготовки до приватизації та дозволить уникнути безконтрольного витоку інтелектуального капіталу у разі приватизації підприємства за участю іноземного інвестора.

#### **У реалізації кластерної моделі розвитку промисловості:**

- *затвердження нормативно-правової бази функціонування кластерів*, що сприятиме розвитку ефективних форм співробітництва європейського зразку для підтримки конкурентоспроможності економіки, збільшенню довіри між учасниками бізнес-мереж, активізації ролі держави у формуванні кластерів та розвитку державно-приватного партнерства;
- *включення програм підтримки кластерів до регіональних програм соціально-економічного та інноваційного розвитку*. Європейський досвід свідчить, що підтримка розвитку кластерів на регіональному рівні є найбільш ефективною через більше розуміння органами місцевої влади проблем та пріоритетних напрямів розвитку регіональних кластерів, суттєві можливості контролю їх функціонування на всіх етапах та швидше реагування на виникнення проблем їх розвитку;
- *побудова інформаційного підґрунтя для розвитку кластерів* шляхом здійснення інформаційно-роз’яснювальної роботи на національному та регіональному рівнях, роз’яснення переваг мережевих об’єднань для підприємств, а також залучення до співпраці у цьому напрямі громадських організацій;
- *інтернаціоналізація кластерних ініціатив*, що сприятиме створенню позитивного іміджу України серед європейських партнерів та пришвидшенню інтеграції української економіки до європейського економічного простору;
- *забезпечення відкритості кластерів зовнішньому середовищу*, сприяння розширенню кола їх учасників та створенню замкнених ланцюгів виробництва, що сприятиме поглибленню спеціалізації підприємств та підвищенню якості виробленої ними продукції;
- *сприяння розвитку інноваційної інфраструктури*: інноваційних центрів, які виконуватимуть дослідження, на які пред’являється попит з боку промислових підприємств; бізнес-інкубаторів, технополісів та індустріальних парків, які поєднують науку і бізнес;

- створення сприятливого економічного середовища для розвитку кластерів шляхом забезпечення преференційних умов функціонування для найбільш перспективних кластерів та використання механізмів непрямого фінансування.

**Становленню та реалізації державної політики в сфері реалізації кластерної моделі розвитку промисловості держави та активізації формуванню кластерів в Україні сприятимуть наступні заходи:**

- доопрацювання та затвердження “Концепції створення кластерів в Україні”, розробка на її основі комплексної стратегії розвитку кластерів та забезпечення її узгодженості з іншими економічними програмами уряду; затвердження “Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів”, що сприятиме усуненню асиметрії розвитку регіонів України, вирішенню проблеми впливу трудових, інтелектуальних та інших ресурсів з прикордонних регіонів України;

- створення переліку наявних та потенційних кластерів у високотехнологічних виробництвах, ініціювання органами державної та місцевої влади консультацій та семінарів з учасниками таких кластерів з метою виявлення проблем їх розвитку та здійснення державою заходів з підтримки їх діяльності;

- розробка органами місцевої влади веб-сайтів та єдиної інформаційної бази з інформацією про існуючі у регіонах кластери, інформування підприємців про переваги кластерної моделі організації виробництва під час заходів з розвитку підприємництва, створення електронних форм заявки для підприємств, які бажають стати учасниками кластерів, а також створення загальнонаціональної бази даних про українські кластери, що дозволить усунути інформаційний вакуум для потенційних інвесторів та сприятиме залученню у кластери вітчизняного та іноземного капіталу;

- забезпечення участі українських кластерів у європейських інформаційних мережах, що містять інформацію про існуючі європейські кластери (наприклад, у мережі The European Cluster Collaboration Platform <sup>31</sup>, де Україна не представлена жодним кластером), що сприятиме виходу українських кластерів на міжнародний рівень та більш ефективному залученню коштів іноземних інвесторів;

- розвиток транскордонного співробітництва та створення транскордонних кластерів та мега-кластерів, що забезпечить розширення інформаційного та технологічного поля кластерів та посилить їх синергетичний ефект. Це можливо шляхом утворення у кластерах активної ініціативної групи та фасилітаторів, які забезпечуватимуть постійний діалог між учасниками кластерів, органами державної та місцевої влади, потенційними учасниками та інвесторами.

---

<sup>31</sup> <http://www.clustercollaboration.eu/>

## ДОДАТОК А

## СВІТОВИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ

Промислово розвинуті країни накопичили значний досвід модернізації державної промислової політики. Зростаюча роль державної промислової політики в зарубіжних країнах обумовлена низкою причин, найбільш істотною серед яких є різке загострення конкуренції на світових ринках. У 90-х рр. ХХ ст. нові індустріальні країни - Республіка Корея, Гонконг, Тайвань, Сінгапур, Бразилія, Іспанія, Мексика захопили лідерство в багатьох галузях економіки завдяки тому, що сформували високоефективну і гнучку структуру промисловості з орієнтацією на виробництво новітньої наукоємної продукції. Боротьба за лідерство на світових ринках обумовила підвищену увагу сектору державного управління і вчених до державної промислової політики. В її основу закладались такі вихідні методологічні та концептуальні принципи:

- перелив капіталу в галузі, які мають потенціальні можливості у найближчій перспективі досягти високої конкурентоспроможності й швидко вийти на світові ринки;
- надання допомоги галузям, які зазнають труднощів;
- прискорення розвитку провідних галузей, що спроможні надати нові імпульси технічному і технологічному прогресу;
- створення державного банку промислового розвитку, який має фінансувати підприємства, корпорації й окремі галузі з підвищеним ступенем ризику.

Світовий досвід свідчить, що промислова політика набуває ефективності за умов раціонального визначення мети (стратегічних пріоритетів) та інструментів для її досягнення (табл. 1).

Таблиця 1

Основні принципи промислової політики в розвинутих країнах\*

Країни	Мета	Інститути	Інструменти
Франція	Інтеграція національної промисловості в ринкове середовище ЄС	Міністерство промисловості, пошти та зв'язку, Міністерство економіки, фінансів та бюджету	Переважає застосування непрямих інструментів: податкових, грошово-кредитних, бюджетних. Експортна політика (торгові місії, державне страхування, пільгове кредитування).
Німеччина	Підвищення конкурентоспроможності в цілому, особливо наукоємного сектору. Денаціоналізація інфраструктурних галузей економіки.	Міністерство економіки, Міністерство фінансів	Податкова та бюджетна політика для впливу на регіональну інвестиційну складову. Стимулювання інвестицій в наукоємний сектор. Підтримка стратегічно важливих галузей (вугільної).
Великобританія	Підтримка конкурентоспроможності промисловості. Захист внутрішнього ринку.	Територіальні департаменти з питань промисловості	Макроекономічне регулювання промисловості., підтримка наукоємного сектору.
США	Підтримка конкурентоспроможності промисловості, захист внутрішнього ринку, експансія на зовнішніх ринках	Держрегулювання на рівні окремих штатів, місцеві органи управління.	Переважає застосування непрямих інструментів: податкових, грошово-кредитних, бюджетних.

\* Електронний ресурс <http://www.kommersant.ru/doc/866553>

У країнах **ЄС** реалізується низка нових секторних ініціатив з модернізації промислової політики, спрямованих на зміцнення конкурентоспроможності найперспективніших галузей промисловості до 2015 р., завоювання лідерських позицій на

світовому ринку, протистояння зростаючому натиску іноземних конкурентів, зокрема США, Японії, Китаю<sup>32</sup>. До кола пріоритетних віднесено наступні галузі:

- автомобілебудування (зменшення шкідливих викидів вуглецю, підвищення безпеки автомобільних конструкцій, інтелектуальні транспортні засоби, застосування відновлювального пального);
- біотехнології (як нова галузь, продукція якої в найближчому майбутньому широко використовуватиметься іншими галузями, суттєво підвищуючи їх ефективність);
- суднобудування (перетворення галузі в прибуткову за рахунок розширення сегмента виробництва туристичних, круїзних, транспортних, військово-морських, спеціальних суден для ліквідації наслідків екологічних катастроф; розбудова інфраструктури портів);
- машинобудування (як ключова галузь зі створення нової технологічної основи європейської промисловості);
- лісопереробна промисловість (зменшення енергозатрат на переробку деревини, розширення можливостей вторинної переробки матеріалів, отриманих з деревини);
- оборонна промисловість (створення нових засобів колективної безпеки та нового технологічного обладнання для виробництва таких засобів);
- космічна промисловість (розширення сфери цивільних космічних програм);
- металургія (зниження енергоємності, розширення сировинної бази, вторинної переробки й асортименту виробів).

Основну увагу при цьому зосереджено на значному збільшенні фінансування державою наукових досліджень і розробок у зазначених секторах, спрощенні й уніфікації технічного регулювання, підтримці виробників на зовнішніх ринках тощо.

В основі промислової політики **США** лежить ідея підвищення міжнародної конкурентоспроможності промислової продукції. В 60-х рр., коли тиск міжнародної конкуренції різко посилювався, уряд і Конгрес збільшили підтримку тих галузей промисловості, що несли найбільші втрати від натиску закордонних фірм. У 80-х рр. державна промислова політика США будувалась на принципово іншій основі. Уряд повністю припинив підтримку традиційних галузей і взяв курс на створення та розвиток нових наукомістких виробництв. Для реалізації нової концепції державної промислової політики був забезпечений вільний перелив капіталу і робочої сили з одних корпорацій в інші. Основним інструментом державного регулювання промисловості була податкова політика, вдосконалено патентне законодавство і підвищено роль штатів в розвитку наукомістких галузей промисловості. Така політика одразу дала позитивні результати.

Перевагою політики, що проводиться в США, вважається цілеспрямована підтримка формування та розвитку наукомістких галузей, в основному через заохочення венчурного фінансування, що сприяє зміцненню високотехнологічного комплексу промисловості. При цьому провідна роль у розвитку промислового сектора відводиться політиці прискореного переходу до більш прогресивного шостого технологічного укладу і створення на його основі конкурентоспроможної економіки.

Аналіз промислової політики **Японії** показав високу ефективність демонополізації промисловості та формування механізму регламентованої ринкової конкуренції, тобто перехід на ринкові правила регламентованої конкуренції на внутрішньому ринку, однакові для всіх його учасників. До принципів особливостей японської стратегії економічного зростання слід віднести комбінований тип політики, в якому поєднувалися підтримка імпортозаміщення і стимулювання експорту. Розвиток імпортозаміщуючих виробництв переслідував державні завдання по досягненню міжнародної конкурентоспроможності країни і подальше перетворення їх в експортні напрямки, галузі та сфери. Так, виділені у

<sup>32</sup> Кіндзерський Ю. Економічний розвиток і трансформація промислової політики у світі: уроки для України / Ю. Кіндзерський // Економіка України. – 2010. – № 6. – С. 14-22.

рамках індикативних планів галузеві пріоритети Японії зазнавали змін у процесі коректування самих планів при їх реалізації. Тобто здійснювалася гнучка політика швидкого реагування щодо захисту внутрішнього ринку. Таким чином, в основі японського феномену лежить створений державою механізм регламентованої ринкової конкуренції, який і забезпечив переворот, названий японським «економічним дивом».

Особливої уваги заслуговує досвід удосконалення державної промислової політики в Німеччині, де виник новий тип взаємовідносин суспільства, держави і бізнесу, який одержав назву «соціальне ринкове господарство», сутність якого полягає в тому, що держава, з одного боку, сприяє високій ефективності ринкового господарства, а з іншого — на основі ефективності такої економіки забезпечує високий рівень соціального захисту громадян. Ще у 1969 р. федеральний уряд ухвалив «Принципи секторальної структурної політики», які досі залишаються актуальними і включають систему заходів із втручання держави у випадку необхідності у процеси галузевої трансформації з метою їх гальмування (якщо вони провокують негативні наслідки для економіки) або стимулювання (якщо вони сприяють прискореному розвитку конкурентоспроможності), а також реалізації широкомасштабних науково-технічних проектів, активної політики у сфері енергоефективності, розвитку відновлювальних джерел енергії та підтримки малих та середніх підприємств у промисловості.

На відміну від інших країн ЄС, для яких пріоритетним напрямом у 2000-х рр. був розвиток фінансового ринку, уряд Німеччини сконцентрував увагу на розвитку промисловості, що дозволило перетворити її зі слабкої ланки ЄС у 1990-х рр. на одну з найбільш розвинутих індустріальних держав світу. Цьому сприяла виважена промислова політика, визначними рисами якої є ефективне поєднання зусиль федеральної та регіональної влади, значна державна підтримка промислового сектору через низку спеціальних програм розвитку та розвинену мережу державно-приватних науково-дослідних організацій, таких як Industrial Joint Research та Fraunhofer Society, які займаються прикладними дослідженнями для промисловості, сприяючи розвитку наукоємних та високотехнологічних напрямів.

Досвід Франції у проведенні промислової політики до 90-х рр. минулого століття ґрунтувався на дотриманні моделі т. зв. “жорсткої” політики. Основним її інструментом було індикативне планування на п’ятирічний період. Його завдання полягало в тому, щоб надати бізнесу орієнтири на майбутнє, налагодити співпрацю уряду з компаніями та громадськістю. Розроблення індикативних планів було покладено на спеціально утворений орган – Комісаріат планування. Урядом було створено низку великих національних компаній, що займали провідні позиції у ряді стратегічних галузей, зокрема, в авіаційній промисловості, ядерній енергетиці, мікроелектроніці, вагобудуванні. Для підтримки таких компаній були об’єднані в єдиний комплекс державні субсидії, державні програми НДДКР, системи державних закупівель. Французький уряд, крім існування національних компаній, також використовував націоналізацію як інструмент модернізації великих приватних компаній, що дозволило їм стати конкурентоспроможними на світовому ринку. Реалізація великих спільних проектів держави та бізнесу здійснювалась завдяки спеціально створеному для цих цілей банку розвитку.

В останні роки у Франції відроджується інтерес до активної промислової політики й практики реалізації великих національних програм розвитку промисловості. Крім того, у промисловій політиці цієї країни, як в більшості країн ЄС, з’явилися нові – регіональні акценти, спрямовані на підтримку конкурентоспроможних комплексів (кластерів) у галузі високих технологій, що мають поєднати у собі основні центри НДДКР та промислове виробництво. Регіональні проекти заплановано фінансувати на паритетних засадах між регіонами та урядом.<sup>33</sup>

<sup>33</sup> Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку / [Кіндзерський Ю. В., Якубовський М. М., Галиця І. О. та ін.]; за ред. канд. екон. Наук Ю. В. Кіндзерського; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – С. 106-107.

## ДОДАТОК Б

### СВІТОВИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ КЛАСТЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

**Досвід Польщі.** Активізація інтересу до кластерної політики у Польщі відбулася після вступу до ЄС – з того часу було реалізовано низку програм та заходів з розвитку кластерів як на національному рівні, так і на рівні ЄС<sup>34</sup>. Відповідальність за кластерну політику у Польщі покладена на Польське агентство з розвитку підприємництва (PARP), підпорядковане Міністерству економіки, яке займається організацією конференцій, тренінгів, публікацією навчальних матеріалів, присвячених розвитку кластерів, здійсненням спільних з Єврокомісією та іншими організаціями програм з розвитку кластерів тощо. Переважна більшість з найуспішніших кластерів були створені у 2007-2008 рр. у результаті проведення PARP пілотної програми з підтримки кластерів у 2007 р., а також завдяки фінансуванню зі Структурних фондів ЄС, створених для реалізації програми розвитку інноваційної економіки – на період з 2007 по 2013 рр. на розвиток кластерів у Польщі з них вже було виділено близько 26 млн євро.

У 2010 р. за ініціативою PARP було проведено дослідження, у якому здійснено порівняльний аналіз 47 найбільш успішних польських кластерів<sup>35</sup>. У ході дослідження було виявлено, що ініціаторами створення 40,4 % кластерів були підприємства, 25,5 % – науково-дослідні інститути, 21,3 % – неурядові організації, і лише 12,8 % – органи державної влади. Майже половина кластерів створені у формі асоціацій, деякі функціонують у формі синдикатів, акціонерних товариств та в інших організаційних формах.

Реалізація кластерної політики у Польщі відбувається переважно у рамках інноваційної політики, а створення кластерів розглядається не як мета, а лише як один з найважливіших інструментів досягнення конкурентоспроможності економіки, який сприяє досягненню цілей інноваційної, регіональної та промислової політики.

**Досвід Чехії.** Державна підтримка кластерних ініціатив у Чехії забезпечується Міністерством промисловості та торгівлі, яке залучає фінансування для кластерних ініціатив зі Структурних фондів ЄС, а також Агентством з інвестицій та розвитку бізнесу CzechInvest, створеним при Міністерстві промисловості та торгівлі. Фундаментальні розробки та практична реалізація кластерної політики у Чехії розпочалися у 2004 р., коли за підтримки Єврокомісії було започатковано Програму “Кластери”, у результаті якої було створено більше 20 успішних кластерів, які отримали субсидії зі Структурних фондів у розмірі 75 % витрат у перший рік заснування, 65 % – у другий рік, 55 % – у третій рік<sup>36</sup>.

На відміну від Польщі, яка не має стратегії кластеризації на державному рівні, уряд Чехії у 2005 р. затвердив Національну кластерну стратегію на 2005-2008 рр., згідно з якою відбувалося поширення інформації про переваги кластерної організації виробництва, проводилися тренінги для координаторів кластерів, складено карти існуючих та потенційних кластерів та розроблено принципи та заходи з підтримки кластерних ініціатив та оцінки діяльності кластерів. У 2007-2008 рр. відбувся перехід ініціативи у реалізації кластерної політики від держави до створеної у грудні 2008 р. Національної

<sup>34</sup> “Training Program on Clustering” (PARP, 2005-2007 рр.); пілотна програма “Support for Clusters” (PARP, 2007 р.); участь у програмах ЄС: “the Baltic Sea Region Innovation Network”, “Central and Eastern European Cluster and Network Area”, “INNET” (ЄС, 2006-2009 рр.); пілотна програма “Bonds for Innovation” (PARP, 2008-2010 рр.).

<sup>35</sup> Clusters Benchmarking in Poland – 2010, English Summary [Електронний ресурс] / The Polish Agency for Enterprise Development. –

Режим доступу: [http://www.pi.gov.pl/PARPFiles/file/Clusters\\_benchmarking\\_in\\_Poland\\_-\\_2010\\_-\\_English\\_summary.pdf](http://www.pi.gov.pl/PARPFiles/file/Clusters_benchmarking_in_Poland_-_2010_-_English_summary.pdf)

<sup>36</sup> Bruskova P. National Cluster Association – Sustainable Cluster Development in the Czech Republic / [Електронний ресурс] / National Cluster Association. – Режим доступу: [www.mingorhp.hr/UserDocsImages/09\\_Bruskova.ppt](http://www.mingorhp.hr/UserDocsImages/09_Bruskova.ppt)

асоціації кластерів. Таким чином, на сьогодні кластерна політика у Чехії перейшла до нової фази, що характеризується переходом ініціативи безпосередньо до кластерних об'єднань, які представляють інтереси чеських кластерів на рівні держави та ЄС, сприяють транснаціоналізації кластерних ініціатив та залученню зовнішнього фінансування. Станом на 2010 р. зі Структурних фондів ЄС на заснування та розвиток кластерів у Чеській Республіці вже виділено 40 млн євро.

Варто зазначити, що зміна підходів у формуванні кластерної політики, яка відбулася у Чехії у 2008 р., не применшує важливої ролі, яку зіграла держава на початкових етапах становлення та розвитку чеських кластерів.

**Досвід Словенії.** Формування кластерної політики у Словенії відбувалося у декілька стадій. Під час першої стадії, у 1999 р., Міністерство економіки Словенії ініціювало дослідження з метою виявлення потенційних кластерів<sup>37</sup>, у якому взяли участь близько 1700 компаній. У ході дослідження було виявлено повну відсутність у Словенії функціонуючих кластерів, слабкість та нестабільність зв'язків між компаніями та іншими організаціями, відсутність необхідної інфраструктури для створення кластерів, а також критичної маси підприємств, здатних утворити кластер. За результатами дослідження Міністерством економіки було розроблено програму розвитку кластерів на період 2000-2003 рр., у рамках якої підприємства мали можливість подати заявки на участь у програмі та отримати фінансову підтримку держави. Під час третьої стадії з претендентів було обрано 3 пілотних кластери, які у 2000 р. отримали фінансову підтримку держави (40 % витрат компенсувалося державою, 60 % – учасниками кластеру) для становлення та розвитку кластерів. Державне фінансування кластерних ініціатив було розраховано на один рік, але могло бути подовжене ще на два роки за наявності детального бізнес-плану. Після першого тендеру державою було здійснено ще два – у 2002 р. (було обрано вже 8 кластерів) та 2003 р. (14 кластерів). Загалом за період до 2004 р. кластерними ініціативами було охоплено близько 300 малих та середніх підприємств, 70 великих компаній, 80 науково-дослідних та освітніх установ та 30 інших організацій з підтримки кластерів.

Оцінювання процесів кластеризації у 2002 р. та 2004 р. відбувалися у формі збору статистичних даних, проведення фокусних груп та співбесід з менеджерами компаній-учасниць пілотних кластерів, під час яких було виявлено міцну підтримку кластерних процесів з боку учасників, незважаючи на проблеми, пов'язані з низьким рівнем довіри між ними, слабкою підтримкою кластеризації з боку топ-менеджменту великих компаній та, що найважливіше, невпевненості учасників у тривалості урядової підтримки кластерів через нестабільність політичної ситуації. Результати оцінки засвідчили високі якісні та кількісні показники виконання програми – поліпшення зв'язків між учасниками кластерів, трансферу знань та технологій, зростання продажів, доданої вартості продукції та експорту. Три чверті учасників кластерів відзначили провідну роль урядових ініціатив у формуванні кластерів та побудові коопераційних зв'язків між компаніями.

Однією з найважливіших помилок кластерної політики Словенії стало те, що результати оцінки функціонування кластерів не знайшли відображення у подальшій політиці уряду. Оцінювання мало б забезпечити гнучкість кластерної політики, її здатність реагувати на виклики та вирішувати проблеми, з якими стикаються учасники кластерів, чого не відбулося у реальності. Відсутність міцної інтеграції кластерної політики в економічну політику держави (що є характерним, наприклад, для Фінляндії чи Данії), унеможливила її подальший розвиток у Словенії після зміни політичної влади, що не заважає словенській моделі кластеризації залишатися однією з найдинамічніших серед країн з перехідною економікою.

<sup>37</sup> Encouraging Company Linkage, Specialisation in Production Chains and the Joint Development of International Markets under a Cluster System' (Dermastia and Kriznic, 2002)

## **Зміст**

Вступ	3
Розділ 1. Тенденції і чинники розвитку промисловості у посткризовий період	4
Розділ 2. Основні напрями промислової політики в Україні	9
2.1. Інвестиційні аспекти промислової політики	9
2.2. Інноваційна політика у промисловості	14
2.3. Розвиток кластерів як механізм реалізації промислової політики	18
2.4. Державна політика у сфері приватизації стратегічних підприємств як чинник ринкових трансформацій у промисловості	24
Розділ 3. Стратегічні пріоритети промислової політики України на етапі післякризового відновлення	29
Додаток А	36
Додаток Б	39